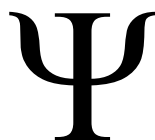

DET PSYKOLOGISKE FAKULTET

**Attribusjon av skyld – paradokset som omfavnes men ikke
tolereres**

HOVEDOPPGAVE

profesjonsstudiet i psykologi

Trond Løkling

Vår 2010

Forord

Proessen med å krystallisere denne oppgavens tematikk utviklet seg fra et utgangspunkt i offerproblematikk til å ende opp med borderline patologi tilknyttet attribusjon av skyld. Det faktum at attribusjon fremstår som en av de viktigste verktøy vi mennesker benytter i å gi mening til verden, gjorde emnet spesielt givende å gå løs på.

Utfordringen med å forstå disse fenomenene har vært stor, da de ikke lett lar seg konseptualisere, definere eller analysere. Attribusjonsprosessen tar form, i møtet mellom ulike aktører, i tenkte eller reelle tilfeller, som sammen interagerer og skaper den virkelighet, som danner grunnlag for opplevelsen av skyld. På samme måte som noen mener at firkløver er bedre enn ren melkesjokolade, kan man i opplevelser knyttet til skyld, ofte være uenig med andre i hvem som har rett, eller kan holdes ansvarlig for konsekvenser. Selv om de fleste har kjent på følelsen og opplevelsen av skyld, søker fortsatt vitenskapens tilnæringsmåter broen, som kan samle den opplevelsesorienterte og vitenskapelige sfæren, uten å miste essensielle faktorer ved de begge.

På tross av at attribusjonsforskningen er en av de mest undersøkte og veldokumenterte feltene innenfor psykologien, har jeg allikevel, i kraft av mine problemstillinger vinkling, tro på at denne oppgaven vil belyse aspekter, som ikke like godt har blitt belyst og forklart av nåværende forskning på feltet. I denne sammenheng har jeg benyttet meg av bidrag fra flere retninger, deriblant attribusjonsteori, utviklingspsykologi, intersubjektiv teori, og eksistensiell fenomenologisk filosofi, i søken etter å diskutere mine problemstillinger på en kritisk, nyansert og forståelig måte.

Arbeidet med å skrive denne hovedoppgaven har vært interessant og omfattende, og jeg føler meg privilegert som har fått muligheten til å skrive denne oppgaven under veiledning av Robert A. Wicklund. Det nytenkende, reflekterende og engasjerende samarbeidet oss i mellom, har gitt meg inspirasjonen til kreativitet og arbeidslyst, som har vært nødvendig for å

realisere denne oppgaven. En stor takk også til min kjære Terese, som i egen eksamensperiode har tatt seg tid til mine frustrasjoner og oppturer underveis i arbeidet.

Bergen 14.04.2001

Trond Løkling

*“Take your life in your own hands, and what happens?
A terrible thing: no one to blame.”
- Erica Jong, 1977*

Abstract

Attribution deals with how people understand and explain the reason for themselves and their surroundings. Attribution research has long sought to explain the elements that contribute to this process. What this research has been unable to explain are the inconsistent attributions we humans do. The present paper relates this element of inconsistency to Borderline Personality disorder's apparent aversion to guilt. At the same time research has indicated that this group seems to embrace this feeling. It is discussed how human attribution of guilt, can contribute to understand this apparent paradox. In the light of an intersubjective framework, this group's interpersonal difficulties are discussed in light of conditions such as shame, transference, control and perspective taking. These factors are discussed, concluding that people with borderline personality disorder seem to have an attribution tendency characterized by an "all or nothing" attribution of guilt in interpersonal contexts.

Sammendrag

Attribusjon omhandler hvordan mennesker forstår og årsaksforklarer seg selv og sine omgivelser. Attribusjonsforskningen har lenge søkt å forklare elementer som bidrar i denne prosessen. Det denne forskningen har hatt problemer med å forklare er de inkonsekvente attribusjonene vi mennesker gjør. Forskning har funnet støtte for at mennesker med emosjonelt ustabil personlighetsforstyrrelse utviser særlig inkonsistent attribusjon. Dette elementet av inkonsekvens knytter denne oppgaven opp mot denne gruppens tilsynelatende aversjon mot skyld, samtidig som de virker å omfavne denne følelsen. I lys av en intersubjektiv forståelsesramme, blir denne gruppens mellommenneskelige vansker belyst gjennom forhold som skam, overføring, kontroll og perspektivtaking. Disse forholdene blir diskutert, og oppgaven konkluderer i retning av at borderline gruppen tilsynelatende har en attribusjonstil kjennetegnet av ”alt eller intet” tilskrivning av skyld i interpersonlige kontekster.

Innholdsfortegnelse

Attribusjon av skyld - paradokset som omfavnes, men ikke tolereres	6
<i>Under lupen – emosjonelt ustabil personlighetsforstyrrelse</i>	9
<i>Problemformulering</i>	10
<i>Diagnosen og hovedtermene- begrepsavklaring</i>	11
<i>Marsj - retningen</i>	12
Den rasjonelle agent - menneskelig attribusjon av ansvar	12
<i>Aktøren – det rasjonelle senteret</i>	12
<i>Det klassiske attribusjonsforsøk</i>	13
Mennesket som jurist eller jurymedlem.....	16
Statistikerens	16
Den politiske rådgiver.	18
<i>Menneskelig bias</i>	19
Skyld – et samspillskompass	23
<i>Skam i skyldens drakt?</i>	25
Det moralske barometer.....	26
Søknene skilles..	27
Skyld blir til skam..	28
<i>Skjevt vater – skjevt byggverk – skjev attribusjon</i>	30
Borderland – landet uten tydelige grenser	32
<i>Subjektivitet – et komplekst begrep</i>	33
<i>Tomt og fragmentert selv</i>	34
Dissosiasjon.....	36
<i>Intersubjektivitet</i>	37
<i>Emosjonell kaskade</i>	39
<i>Refleksiv opplevelse</i>	41
Ingen skyld – ergo intet ansvar?	42
<i>Det ubevisste</i>	43
<i>Irrasjonell skyld</i>	45
<i>Avsløringen av ubevisst indre kaos</i>	47
Forsvaret – kavaleriet angriper.....	48
<i>Sosial og affektiv smerte – som katalysator for interpersonlige vansker</i>	50
Et lite oppdatert kart –kontrollaspektet.....	53
<i>Egosentrisk persepsjon – den andres perspektiv sa du..</i>	58
Utsikt krever innsikt	59
<i>Virksomme faktorer</i>	61
<i>Nye spor å følge</i>	65
Paradokset belyst - sammenfatning	66

Attribusjon av skyld - paradokset som omfavnes, men ikke tolereres

Innledning

Hvordan forholder man seg til et menneske, som en dag fortrolig forteller vennen sin hvor fantastisk personen er, men kort tid etter bastant karakteriserer personen som illojal, upålitelig og smålig, etter å ha avlyst en avtale? Fra venn til uvenn, fra fortrolighet til hat, på et øyeblikk av et sekund. Hvordan forstå denne inkonsekvente og intense reaksjonen som aktiveres i dette samspillet, og hvilket grunnlag er reaksjonene tuftet på?

En tilnærming som kan brukes for å belyse dette spørsmålet er attribusjonsteori. Attribusjon omhandler hvordan vi forstår og årsaksforklarer hendelser i verden (Heider, 1958), store som små. Denne attribusjonsprosessen postulerer Heider innehar elementer av sammenheng, kausalitet, forhåndskunnskap, intensjonalitet og rettmessighet. Disse elementene antar man utvikles i et menneske, gjennom erfaringer gjort i samspill mellom seg selv, andre og verden. Avhengig av den subjektive fortolkningen av samspillet vil dette igjen forme ens tanker og følelser om oss selv, andre og verden, som er selve grunnlaget for den enkelte personens attribusjonsmønster.

Attribusjon er i så måte en viktig prosess for å kunne gi mening til vår eksistens eller væren, der meningsdannelse rundt hvilke forhold som forårsaker andre er viktig. ”Mening” sees som et strukturerende og organiserende element i menneskers erfaring, da den gir sammenheng, retning og farge til våre opplevelser (Frankl, 1962). Gitt meningens subjektive og konstruerende natur, vil attribusjon av årsaksammenhenger og ansvar innebære et syn på mennesket som aktivt handlende og mentalt manipulerende, med ulike former for virkelighetsoppfatning. Eksempelvis vil personen som ringte og avlyste avtalen ha sin opplevelse av de reaksjoner som fremkom, og gjøre seg opp en mening rundt dem. Vennen virker på sin side å oppleve situasjonen ulikt, og gjennom det danne seg en egen meningsposisjon, gjeldende årsak for avlysningen.

Attribusjonsforskningen har lenge forsøkt å forklare den menneskelige prosessen med å forstå sine omgivelser, enten det er tilknyttet personlige eller situasjonelle årsaksforhold. Forskning i denne tilnærmingen har på tvers av teorier (E. E. Jones & Davis, 1965; Kelley, 1973) fremhevet særlig tre underliggende egenskaper gjeldende årsaksforklaring; lokus, stabilitet og kontrollerbarhet (se oversikt i Weiner, 1986). *Lokus* refererer til stadfestingen av årsak. Årsak kan enten være tilknyttet forhold ved aktøren eller forhold utenfor aktøren. De indre forholdene knyttet til aktøren kan være evne eller innsats, mens vanskelighetsgrad på oppgave eller hjelp fra andre kan sees på som ytre årsakselementer. *Stabilitet* refererer til varigheten av årsaken. Eksempelvis vil været fremstå som ustabil, mens det å kunne lese sees på som stabilt. *Kontrollerbarhet* derimot knytter seg til intensjon og viljestyrt påvirkning. En person som legger mye innsats i eksamenslesing, vil sannsynligvis oppleve større kontroll enn en som ikke leser, og heller stoler på flaksen. Basert på dette foreslås det at alle årsakssammenhenger befinner seg i et tredimensjonalt kausalt rom (Weiner, 2000).

Gitt at man kan forstå menneskelig attribusjon i et tredimensjonalt rom, eksisterer det potensielt flere måter å forstå sine omgivelser på. Denne mangfoldige dimensjonen av årsakssammenhenger, åpner i så måte opp muligheten for uoverenstemmelser gjeldende tilskrivning av årsak og mening. Uoverenstemmelsene blir potensielt ikke mindre, gitt det faktum at mennesker innehar unike meningsposisjoner, basert på sin subjektive livsverden. Med en slik fenomenologisk forståelse blir setningen ”hvordan det oppleves for meg”, av sentral betydning.

Eksistensialistiske fenomenologer (e.g., Heidegger, 1962; Sartre, 1969) vektla alle det umulige ved å søke etter den objektive sannheten (”Gud’s øye”), og det verdi-frie perspektivet. De fremmet den intersubjektive natur i menneskets persepsjon. Merleau-Ponty (1962) argumenterte eksempelvis mot den objektive tilnærmingen til psykologien, der verden

blir sett på som et sett av uavhengige objekter, som kan defineres og måles. I tråd med denne objektive tilnærmingen, har mye av forskningen på menneskelig attribusjon hatt sitt grunnlag (Semin, 1980). Den dominerende holdningen innenfor attribusjonsforskningen har sett på tro, holdninger og atferd, som separate elementer i lys av observerbar atferd (Langdridge & Butt, 2004).

Mellommenneskelig samhandling er naturligvis svært kompleks og vil variere fra situasjon til situasjon, og fra person til person. I forhold til denne varierende naturen, har attribusjonsforskning funnet at mennesker virker å kompensere for denne inkonsistensen ved å søke stabilitet og kontroll (Van Boven, Kamada, & Gilovich, 1999; R. W. White, 1959). I denne sammenheng indikerer forskning at mennesker oftere attribuerer årsaksforhold til personlige karakteristika, i kraft av intensjon og evne. Denne tendensen mot å vektlegge karakteristika ved personen fremfor situasjonen (Darley & Shultz, 1990; Gilbert & Malone, 1995; E. E. Jones, 1990), kalles samsvarsfeilen (correspondence bias), og er funnet å være så gjennomgripende og robust at den benevnes som den fundamentale attribusjonsfeil (Ross, Greene, & House, 1977). Over 50 år med forskning har etablert dette tilsynelatende grunnleggende fenomenet (Fiske & Taylor, 1991; Quattrone, 1982).

Hos de aller fleste mennesker virker ikke denne attribusjonsfeilen å medføre negative konsekvenser, den virker tvert i mot å ha positive helse så vel som interpersonlige effekter (e.g., Alloy & Abramson, 1979; Weinstein, 1980). Så kan en spørre seg hva som skjer i det et menneskes attribusjonsmønster likevel, på tross av å bekrefte den fundamentale attribusjonsfeil, ikke spiller ut sine positive effekter? Eksempelvis sett i samtalen innledningsvis, der attribusjonen virker å være ute av proporsjoner, ugradert, og på grensen mot det irrasjonelle. Denne form for attribusjon, som verken aktør, relasjonspartner eller tilskuer i øyeblikket kan forklare er det attribusjonsforskningen har vansker med å finne overbevisende forklaringer på (Wicklund, 2010). En gruppe mennesker, som det er funnet

støtte for at tenderer mot inkonsekvente, overdrevne og personlige attribusjoner (Groves, 1981; Gunderson & Singer, 1975), er mennesker med emosjonelt ustabil personlighetsforstyrrelse.

Under lupen – emosjonelt ustabil personlighetsforstyrrelse

I 1682 fanget den engelske legen Thomas Sydenham kanskje essensen av denne gruppens problem i en enkeltsetning. ”All is caprice, they love without measure those whom they will soon hate without reason” (Veith, 1965). Hos disse personene sees elementene av flyktighet, inkonsekvens og intensitet som særskilt uttalt, der sublime kvaliteter ved deres selv, kan påvirke i retning av uforutsigbarhet og inkonsistens (Gunderson & Singer, 1975; C. N. White, Gunderson, Zanarini, & Hudson, 2003).

I en relasjon hvor særpreget er uforutsigbarhet og inkonsistens, kan det skapes et klima kjennetegnet av misforståelser, urettferdighet, avhengighet og håpløshet (Groves, 1981; Knight, 1953). Forskning har vist at følelser i det negative sjiktet, eksempelvis skyld og skam, dominerer i slike miljø (Crowell, Beauchaine, & Linehan, 2009). Disse følelsene er det funnet støtte for at hyppigere forekommer hos personer med emosjonelt ustabil personlighetsforstyrrelse (Grinker, 1968; Gunderson, 1983; Gunderson & Singer, 1975; Tangney, Wagner, & Gramzow, 1992).

Vel vitende om at denne gruppen hyppig opplever skyldfølelse og interpersonlige problemer (Groves, 1981), oppstår et paradoks tilknyttet skyldfølelsen. På den ene siden er det funnet at denne gruppen omfavner skyldfølelsen, i det de attribuerer skyld til seg selv i sammenhenger hvor skyld på egen person ikke er berettiget (Perry & Klerman, 1980; Putnam & Silk, 2005). På den andre siden er denne gruppen funnet å ha store problemer med å håndtere denne følelsen, sett i interpersonlig interaksjon som hyppig og overdrevet projeksjon (Gabbard & Horowitz, 2009; Masterson, 1978). Hvordan kan man forstå dette tilsynelatende paradokset av omfavne og fraskyvelse?

Dette paradokset forsterkes samtidig i den økende forskning på skyldfølelsen beskriver denne som en en moralsk, prososial og interpersonlig følelse, en mekanisme med kraft til å forbedre eller gjenopprette sosiale relasjoner (Ausubel, 1955; Baumeister, Stillwell, & Heatherton, 1994; Tangney, 1991; Tangney, Stuewig, & Mashek, 2007). I lys av dette kan man spørre seg om denne gruppens attribusjonsstil med påfølgende skyldfølelse, ikke spiller ut sine positive effekter i interpersonlige forhold?

I borderline patologiens livsverden, kjennetegnet av inkonsistens og overdrevet skyldfølelse, der samspillet mellom attribusjon og skyld ikke virker å fasilitere stabilitet og harmoni, fremstår det dermed spesielt interessant å undersøke den menneskelige attribusjonsprosess i lys av denne gruppen. Dette også i lys av attribusjonsforskningens manglende forklaringsverdi gjeldende inkonsistente og ustabile attribusjoner. I grensesnittet mellom attribusjon, skyld og interpersonlig interaksjon oppstår dermed et kartblad, som ikke tilstrekkelig har blitt utforsket av psykologisk forskning.

Problemformulering

Attribusjon og skyld i lys av borderline patologi er denne oppgavens tema. Med utgangspunkt i dette skal oppgaven bringe frem kunnskap, som kan være med å forklare aspekter ved den menneskelige attribusjonsprosess, som foreløpig ikke har blitt overbevisende forklart. Det sentrale spørsmålet er; *Hvordan kan man forstå mennesker med borderline patologi sin tilsynelatende aversjon mot skyld, samtidig som de virker å omfavne denne følelsen?* Hvordan kan menneskelige attribusjon av skyld, som en form for meningsdanning, bidra til å belyse dette tilsynelatende paradokset? Hvilke forhold ved denne gruppens attribusjonsprosess, kan bidra til å belyse svakheter ved klassisk attribusjonsteori? På hvilken måte kan utviklingen av skyld være med å danne et grunnlag for å forstå dette paradokset? Hvordan virker skyldmekanismen i interpersonlige forhold for denne gruppen, og hvilke elementer gjør at den eventuelt ikke spiller ut sine positive egenskaper? Har

skyldoverføringen i relasjon til andre en ”alt eller intet” natur, som potensielt utsletter de positive virkningene til skyld?

Diagnosen og hovedtermene- begrepsavklaring

I litteraturen brukes begrepene borderline trekk, - kjennetegn og – patologi ofte noe løst, og forskning viser at de har usikker prediktiv validitet (Zelkowitz, Paris, Guzder, & Feldman, 2001; Zelkowitz, et al., 2007) i forhold til borderline diagnose i voksen alder. Dette er en gruppe i populasjonen som ikke tilstrekkelig har blitt identifisert i følge Paris (2005). Antall kriterier i DSM IV, og sammensetningen av disse gjør at det potensielt kan eksistere 152 forskjellige kombinasjoner av forstyrrelsen, noe som illustrerer et behov for klarere krystallisering av denne gruppens kjerneproblematikk.

Crowell, Beauchaine & Linehan (2009) bruker termen *borderline patologi* for å beskrive tilstedeværelsen av borderline - like trekk blant de som ikke tilfredsstillende alle kriteriene i diagnosemanualene. På tross av at borderline terminologien kanskje er den mest kjente og brukte i omtalen av denne type problematikk, vil oppgaven hovedsakelig benytte begrepet emosjonelt ustabil personlighetsforstyrrelse av to grunner. For det første fanger betegnelsen det som ansees å være det sentrale problem i denne gruppen, de ustabile og stormfulle følelsene. For det andre har begrepet ”borderline” i økende grad blitt tatt i bruk på en måte som er krenkende, gjennom beskrivelser som brysom, provoserende og manipulerende, i tillegg til at begrepet har blitt assosiert med et uberettiget negativt syn på prognosen (Kåver, 2005).

Begrepet skyld kan bli brukt på to måter (Katchadourian, 2010). Den ene omhandler det å være skyldig i en overtredelse, noe som innebærer elementer av straffskyldighet i en juridisk sammenheng, med et definert lovverk. Den andre omhandler den subjektive opplevelsen av å føle seg skyldig, som i større grad omhandler moralske elementer. Denne oppgaven vil forholde seg til skyldfølelse, som en subjektiv opplevelse. Skyld kan også

forstås som et begrep knyttet til handling, der ansvarlighet virker å ha en større del i begrepet. Eksempelvis, du er skyld i konsekvens, ergo er du ansvarlig. Skyld og ansvar i denne forstand, knyttes i større grad til agens, at mennesket har påvirkningkraft på sine omgivelser. Hvordan skyld ansvar og andre relaterte begrep i denne sammenheng henger sammen vil gå lang ut over denne oppgavens omfang. Oppgaven vil bruke *skyldfølelse*, der det er snakk om en subjektiv opplevelse, mens skyld og ansvar forstått som konsekvens av påvirkning vil bli brukt om hverandre.

Marsj - retningen

Oppgaven vil starte med å redegjøre for klassisk attribusjonsteori og forskning, samt belyse svakheter ved denne. Videre vil oppgaven rette fokus mot feilattribusjon i lys av kontekstuelle og fenomenologiske aspekter, for på den måten legge et fundament for å belyse hvordan skyldfølelsen utvikles, da i lys av et patologisk perspektiv. Oppgaven vil deretter i en intersubjektiv forståelsesramme diskutere hvordan attribusjon av skyld, kan lede til interpersonlige konflikter. Avslutningsvis vil oppgaven belyse og diskutere kliniske implikasjoner tilknyttet oppgavens tematikk, i lys av personer med emosjonelt ustabil personlighetsforstyrrelse.

Den rasjonelle agent - menneskelig attribusjon av ansvar

Aktøren – det rasjonelle senteret

Gitt det premiss at mennesket er en aktør med agens, impliseres det at en person har en virkende kraft på sine omgivelser. Denne aktøren har innenfor attribusjonsforskningen i tillegg blitt tillagt en rasjonell karakter, i søken etter den vellykkede og nyanserte attribusjonsprosess (Semin, 1980). En oppfatning av mennesket som rasjonell agent, impliserer kapasitet til å moderere egne følelser, tanker og atferd tilknyttet årsak, ansvar og skyld. Dette premisset, om mennesket som rasjonell agent, har de klassiske attribusjonsteoriene blitt kritisert for, og påfølgende attribusjonsteori ikke klart å fremskaffe

overbevisende støtte for (Semin, 1980; Woolfolk, Doris, & Darley, 2006). Langdridge & Butt (2004) fremmer i så måte at attribusjonsforskningen har overvurdert det rasjonelle senteret, Descartes *cogito*, i tilleggingen av menneskets evne til å danne mening, i de forvirrende kaskadene av informasjon vi mottar gjennom sansene.

Basert på denne kritikken, har fokuset gjeldende menneskelig attribusjon, forflyttet seg fra en søken etter *hvem* som har ansvar (person/situasjon), til *hvor mye* ansvar hver enkelt (person/situasjon) blir tilskrevet. Feltet har i dag kommet dit hen at det er selve attribusjonsprosessen som er i fokus (Shaver, 1985), ofte belyst gjennom dynamiske interpersonlige forhold (Baumeister, et al., 1994). Fokuset er i større grad i tråd med synet på attribusjon, som en samlet prosess av interaksjon mellom personen og verdenen i et dialektisk forhold, der hver enkelt åpnes i relasjon til den andre. Dette innebærer en verden med større tvetydighet, uten klart definerte objekter og grenser, noe som dermed åpner for flere opplevelses- og tolkningsmuligheter (Merleau-Ponty, 1962).

Det klassiske attribusjonsforsøk

Måtene folk forstår og tilskriver ansvar, har lenge vært av stor interesse for psykologer, jurister, så vel som filosofer som arbeider med etisk teori, der menneskelig attribusjonsprosess ligger som kjernepunkt. Tilskrivningen av ansvar er allestedsnærværende både i hverdagslig sosial interaksjon, og i institusjonalisert sosial praksis, både på kjøkkenet og i rettssalen. Og ikke minst i klinisk psykologisk praksis. Den allestedsnærværende naturen av attribusjon, impliserer et stort nedslagsfelt i søken etter å forstå attribusjonsprosessen. Gitt dette faktum har forskning på feltet måtte spesifisere enkelt situasjoner, i forsøk på å finne innhold i den menneskelige attribusjonsprosessen.

Se på følgende forsøksprosedyre fra Shaver (1970). Lennie parkerte sin 10 år gammel Lada, nylig EU godkjent, i midten av en lang nedoverbakke, for å gjøre noen raske ærend i byen. Når han kom tilbake ser han bilen stå med fronten inn i dagligvarebutikken i bunnen,

og en liten jente ligger skadet utenfor. Han hadde satt på håndbrekket, men verkstedet som sjekket bilen i etterkant, fant at bremsen var nedrustet. Han hadde ikke forsikring. Hvem er ansvarlig for konsekvensen, personen eller situasjonen, eventuelt hvor mye bidro de hver til utfallet?

I kjølvannet av Heider (1958) sin innflytelsesrike attribusjonsteori, som så på mennesket som en ”intuitiv forsker”, tok mangfoldige attribusjonsforsøk en konseptuell form likt det nevnt over. Deltageren eller tilskueren kommer typisk inn i et rom og leser en tekst eller ser en film hvor aktør Y, med intensjon og evne, handler/ikke handler, noe som da produserer konsekvens X, eksempelvis bilulykke. Med slike eksperimentelle design, ble det generert store mengder forskning på hvordan ulike bakgrunnsbetingelser (eks. informasjon, tro, motivasjon) påvirket menneskets oppfattelse av årsakssammenhenger. I teksten eller filmen blir aktøren eller situasjonen ofte beskrevet med karakteristika på forhånd, for på den måten styre deltagerens attribusjonsprosess i en spesiell retning, enten nøytral, negativ eller positiv. Til slutt blir tilskuer bedt om å vurdere aktørens handling ut fra de gitte betingelsene (e.g., Nisbett, Legant, & Marecek, 1973). De forhold tilskueren typisk ble bedt om å vurdere var ansvar (håndbrekket), moral (forsikring), hvor samvittighetsfull aktøren tenkes å være, og hvor godt de likte aktøren, gjerne sett i forhold til likhet med seg selv. Det implisitte eller eksplisitte målet med denne typen spørsmål, har vært å avdekke i hvilken grad eksempelvis Lennie, gjennom sin intensjon og evne, kan holdes ansvarlig for bilulykken, og/eller om det er aspekter ved situasjonen som har skyld i ulykken. Er menneskelig attribusjon så rett frem, der vi opplever en faktor som påvirker en annen, hvorpå vi trekker en konklusjon?

Ut fra ulike arbeid (Kruglanski, 1975; Malle, 1999; McClure, 1998) virker svaret å være nei. Disse arbeidene har nemlig komplisert dette spørsmålet, gjennom å kritisere årsaksforklaringen til person/situasjon dikotomien for dens simplifisering. Særlig gjelder dette forhold som tradisjonelt har blitt sett på som situasjonsbetinget i attribusjonsstudier,

men som like gjerne kan være personbetinget og visa versa (Sabini, Siepmann, & Stein, 2001). Gitt det faktum at et slikt rammeverket har ligget til grunn for det meste av attribusjonsforskningen, fremmes det at menneskets natur og kognisjon har blitt satt i en overforenklet ramme med konseptuelle og metodologiske problemer. Et godt eksempel som illustrerer dette poenget kan være den rusavhengige. Personer avhengig av rus har klassisk blitt sett på som internt drevet av behov og intensjoner. Samtidig kan de like gjerne bli forstått gjennom eksterne forhold, som stoffets avhengighetseffekt, eller miljøet av personer som forsterker drivet etter rus. Sabini, et al., (2001) postulerte i tråd med dette synet, at atferd heller burde bli sett på som et produkt av både person og atferd. Langdridge og Butt (2004) fremmet på sin side at de konsistente funn som tidlig attribusjonsforskningen har fremlagt, har kostet dyrt gjennom økt fragmentering av den sosiale virkelighet. Denne fragmenteringen gjenspeiles i den dekontekstualiserte forskningsmetoden, som bærer preg av kontroll over enkle variabler, fremfor inkorporering av den komplekse sosiale virkelighet vi mennesker opererer i. Teorier og forskning gjeldende attribusjon har, tross begrensninger i metode, likevel bidratt til utvikling av forståelse omkring elementer, som påvirker den menneskelige attribusjonsprosess.

Mennesket som jurist eller jurymedlem. E. E. Jones & Davis (1965) foreslo at tilskuere kun gjør en samsvars slutning (attribuerte karakteristikker til aktør), etter at det forelå en konklusjon gjeldende aktørs frie vilje til å velge aktuell handling. Kelley's (1972) reduksjons prinsipp uttrykker samme konklusjon. Det vil si at attribusjon gjeldende aktørs karakteristikker kun kan tilskrives skyld, når miljøet ikke virker å legge føringer hva gjelder atferdsvalg. I motsatt fall, når en handling blir utført i et påtvunget miljø, antas slutninger gjeldende aktørs karakteristikker ikke å være gjeldende (Fleming & Darley, 1989; Miller, 1976; Woolfolk, et al., 2006). I lys av dette vil eksempelvis en krigsfange under terror ikke kunne tilskrives skyld, for å gi konfidensielle opplysninger til fienden.

Mye av kunnskapen generert fra denne type tilnærming, har utvilsomt bidratt til å øke innsikten tilknyttet hvordan en tilskuer oppfatter og attribuerer en situasjon han ikke direkte er involvert i. I så måte likner disse forsøkene på å forklare menneskelig attribusjon mye på hvordan en jury vurderer de tiltalte i en rettssak, og dermed har legitim og objektiv makt i forhold til hva som er rett og galt. I en rettssal foreligger det et lovverk, som danner referanse for skyld - ikke skyld. Har du stjålet en mobiltelefon fra butikken, kommer du ikke langt med å argumentere for at den handlingen er fullt lovlig i hjemkommunen du kommer fra, altså din livsverden. Slike rammer finnes sjelden like klart definert i interpersonlige samspill, noe som indikerer at den tidlige attribusjonsforskningen mangler aspekter og forklaringsverdi (Woolfolk, et al., 2006).

Statistikeren. Med utgangspunkt i Heider (1958) sine postulater nevnt innledningsvis, brukte mange forskere i løpet av den kognitive revolusjonen, metaforen ”intuitiv forsker” om menneskets attribusjonsprosess. I denne metaforen analyserer mennesket rasjonelt bevis, for gjennom denne analysen å konstruere en oppfatning av virkeligheten. I tråd med dette synet argumenterte attribusjonsteoretiker Kelley (1973) på følgende måte i forklaringen av hvorfor eksempelvis legen Bernt hadde problemer med ekteskapet. Mennesket vil på en fornuftig

måte beregne *konsistens* (om Bernt vanligvis har problemer med kjæresten), *særegenhet* (om Bernt har hatt problemer med andre kjærester, eller bare nåværende), og *konsensus* (har andre samme problem med kjæresten til Bernt) i forklaring av årsakssammenhenger. Ender analysen opp med å konkludere at Bernt alltid har problemer med sine kjærester, og ingen andre har det, vil det bety at ansvaret ligger hos Bernt, som da sannsynligvis har et problem.

Ut fra en slik beregning, forklarer dermed mennesker andres atferd på en logisk og rasjonell måte, omtrent som en statistiker. I begrepsbruken til Kelley (1973) kommer dette punktet tydelig frem: "It is convenient to conceptualize the process under discussion, the interference of cause from the observation of covariance, in terms of the analysis of variance employed in psychology to interpret experimental results (s. 109). Reflekterer denne typen beregninger menneskelig attribusjon av ansvar?"

Følgende eksempel tyder på at svaret er nei. Stemoren til 12 år gamle Ole vet at han ikke er flink til å holde avtaler, og at han tidligere har glemt bursdagen hennes, og attribuerer dermed at han ikke bryr seg. Stemoren hører terapeutens stemme si, "Er det andre måter å tolke denne situasjonen på"? Nei, tenker hun stille. Når Ole så kommer inn døren gråtende og full av gjørme, med blodet rennende fra knærne, blir det fort klart for de fleste at det også kan være andre årsaker til Ole's atferd. Poenget er, om stemorens tanker hadde flydd i retning av alternative tolkninger, "med venner og spiller fotball" eller "gjør lekser hos klassekompis", ville det potensielt fortsatt eksistert et tusentalls andre alternative tolkninger. Alle disse alternative forklaringene ville kunne påvirket meningsdaningen rundt stesønnen. På tross av flere alternative tolkninger, er det ikke sagt at meningsposisjonen stemoren ender opp med, er mer nøyaktig og reflekterer en felles virkelighet. Det virker samtidig som en utopi, og tenke seg at mennesket er i stand til å beregne alle årsaksfaktorer i forklaringen av atferd. Gitt disse forholdene av flerfoldighet og begrenset tilgang til årsaksforklaring, virker stemoren til Ole uansett å fremstå som "irrasjonell", uavhengig av antall alternative tolkninger. Hun klarer

ikke å beregne *all* varians, noe som gjør at forsøk i å forstå menneskelig attribusjon i komplekse analysemodeller, virker forgjeves.

Fremfor en kalkyle rundt varians, har kritikk dermed kommet på at man heller må søke å forstå den sosiale intersubjektive virkelighet, som mennesker persiperer og opererer ut ifra. På denne måten vil vi forstå hvordan mennesker attribuerer og agerer, hevder Semin (1980). I lys av dette fremstår ikke mennesket så rasjonelt og kalkulerende, som Kelley og andre attribusjonsforskere legger til grunn i sine teorier. Mennesket som statistiker, der vi kjører kovarians utregninger for sannsynlighet av potensielle årsakssammenhenger i hverdagen, virker dermed ikke plausibel.

Den politiske rådgiver. I de senere år har derfor mange forskere gjenopptatt William James sitt pragmatiske utsagn, at ”tenkning er for handling” (Haidt, 2007). I følge dette synet blir ikke attribusjon en søken etter sannhet, slik den idealiserte vitenskapsmannen ville gjort det, men heller en søken basert på nytteighetsgraden. Uansett om den er sann eller ikke. I dette ligger det også en nedtoning av den rasjonelle komponenten, tilknyttet argumentasjon som vektlegger at vi i større grad blir påvirket av sosiale, affektive og kulturelle forhold (Haidt, 2001) .

I lys av dette sosial funksjonalistiske perspektivet, der attribusjonsprosessen blir påvirket av sosiale, affektive og kulturelle forhold, er det ikke overraskende at vi generelt er mer nøyaktig i bedømmingen av hva vi tror andre vil gjøre, fremfor prediksjon av egen handling (Epley & Dunning, 2000). Konfabulasjoner som oppstår gjennom denne type prediksjoner, poengterer Haidt (2007) har metaforiske likhetstrekk med politiske rådgivere, som til enhver tid kjemper for å generere overbevisende argumenter for andre (og seg selv). Gitt dette subjektive forholdet, virker attribusjonsprosessen ut fra aktørens synsvinkel å være det interessante, i forhold til å forstå menneskelig attribusjon. Fra aktørens synsvinkel kan aspekter av beskyttelse, hvem som vil skade, hjelpe, eller interessere oss gjøre seg gjeldende

(Langdridge & Butt, 2004). I relasjon til dette perspektivet vil forståelse av psykologiske fenomen og prosessen av attribusjon, samtidig være relativ i forhold til sin kontekst.

Opplevelsen som blir til i krysningpunktet mellom to interagerende subjektive verdener er det interessante hevder Stolorow og Atwood (1992).

I en slik kontekstualistisk tenkemåte vil menneskets sinn bli sett på som produkter av interpersonlig samhandling, der sinnet ikke kan forstås som å eksistere uavhengig av andres sinn. På denne måten er vi grunnleggende intersubjektive, noe attribusjonsforskningen ikke har klart å omkranse, gjennom synet på menneskesinnet som en tenkende ting, som har bolig inne i kroppen. Dette synet ligner mye på hvordan Descartes fremstilte menneskesinnet, der verden og sinn blir forstått som substansielle enheter som er a priori gitt, og grunnleggende uavhengig av hverandre (Stigen, 1991).

Gitt denne intersubjektive vinklingen, vil en plausibel tanke være at aktøren i et relasjonelt samspill, potensielt vil kunne ha en annen attribusjon, enn det relasjonspartneren eller tilskueren av samspillet har. Det kan i så måte eksistere et mangfold av virkeligheter, kanskje basert på hva som oppleves mest nyttig for den enkelte. Hvem som har mest rett, kan dermed sees på som sekundært i forhold til den individuelle attribusjonen av årsakssammenhenger i situasjonen.

Menneskelig bias

I et komplekst og og varierende attribusjonsmiljø, gitt et syn om det kan eksistere flerfoldige årsaksforklaringer basert på ulike opplevelsesmåter og meningsposisjoner, er det ikke overraskende at mennesker begår attribusjonsfeil. Et funn gjort av E. E. Jones og Nisbett (1972), gjaldt aktørs sterke tendens til å attribuere årsak for egen handling til situasjonen. Tilskuer tenderer derimot å attribuere aktørens handling til stabile personlige disposisjoner. Dette fenomenet også nevnt innledningsvis, har blitt støttet av store mengder forskning (for oversikt se Malle, 1999).

En av de tidligste forklaringene på denne type attribusjonsfeil sto Gestalt psykologien for, som kunne forklare fenomenet ved at mennesker i interpersonlig interaksjon fokuserer på den andres atferd (figur), som da blir dominant ovenfor situasjonsmessige forhold (bakgrunnen). E. E., Jones og Davids (1965) forklarte årsaken til denne type bias ved å fokusere på tilskuers personlige involvering. Denne involveringen kan ende med konsekvenser, enten positive eller negative, som påvirker emosjonene tilsvarende. Dette gjør handlingen som oppfattes, personlig relevant for tilskueren. Har man eksempelvis spurt flere medstudenter om å spille badminton, der de første dessverre har måttet takke nei, vil den neste man spør være mer hedonisk og personlig relevant, hevder E. E., Jones og David. Blir svaret nei også av denne personen, vil det medføre at treningen sannsynligvis ikke blir noe av. Det siste avslaget vil da kunne ende i en negativ emosjonell tilstand hos personen, som videre kan påvirke hans attribusjon av årsakssammenghenger.

I dette forholdet, der tilskuer selv er med å påvirke situasjonen han er en del av, gjør dermed variabelen personalisme seg gjeldende. Personalisme innebærer et syn om at mennesket innehar selvvirkende, og bevisste egenskaper i sitt samspill med verden. Det vil si at når den siste personen avslår tilbudet om å spille badminton, i påslag av å skulle møte noen i biblioteket, vil attribusjonen av avslaget gå i retning av at den personen rett og slett ikke ville spille med deg. I attribusjonen av det siste avslaget, fremmet E.E. Jones og David at årsaksforklaringen dermed tillegges person fremfor andre situasjonelle forhold.

Gitt dette ser vi hvordan en handling, særlig når personlig relevant, kan ende i en attribusjon som er mer ekstrem, basert på tilskuers tro om at aktuell handling ble betinget av egen tilstedeværelse. Denne ekstreme attribusjonen vil kunne aktivere intense emosjoner, som man vet er typisk for mennesker med emosjonelt ustabil personlighetsforstyrrelse. Gitt denne type attribusjonsstil vil det også være plausibelt at denne gruppen i interaksjon med

signifikante andre vil oppleve personlig relevans, noe som kan øke både feilattribusjon og emosjonsaktivering.

I forbindelse med dette aspektet av personalisme og affekt, fremmet allerede Heider i 1958 at når situasjoner har ”affektiv signifikans” for tilskuer, vil påfølgende attribusjon avhenge av situasjonens kjennetegn, og tilskuers egne ønsker. Forskning på attribusjon av ansvar har funnet støtte for at observatør tilskriver mer skyld til aktør, viss hendelsen er av alvorlig art, der slutningen tenkes å være tilskuers behov for å beskytte seg selv. Dette beskyttelsesaspektet kalles defensiv attribusjon (Walster, 1966). Annen forskning har kastet tvil rundt dette beskyttelsesaspektet, og argumentert for at tilskuere som er strenge i sin skyldsattribusjon, selv vil kunne få økt skyld ved å havne i liknende situasjon på et senere tidspunkt (Shaver, 1970). Burger (1981) konkluderte i sin meta-artikkel, angående defensive attribusjon, at forskningen støtter fenomenet når variablene tok utgangspunkt i situasjonsmessig og personlighetsmessig likhet mellom aktør og overtreder. Den motsatte attribusjonen ble funnet å skje når tilskuer og overtreder ble persipert å være ulike.

Likhet og ulikhet på tvers av person og situasjonsvariabler skaper i så måte et komplekst bilde, gjeldende menneskelig attribusjon av årsaksforklaring. Situasjonsteksten der atferd blir konstruert kan være ukjent eller misvisende, både for aktør og tilskuer. Ser man for seg en politiker som fatter en beslutning basert på informasjon fra mange rådgivere, vet kanskje ikke politikeren at en lobby gruppe har hatt innvirkning på hans mest betrodde rådgivere. Her ser vi hvordan andres intensjoner og ønsker kan lede et annet menneske i retning av attribusjonsfeil.

En annen kilde til potensiell attribusjonsfeil knytter seg til pluralistisk ignorering. Pluralistisk ignorering knytter seg til andres mening om en atferd eller person, der konsensus på tvers av individ vil betraktes som evidens gjeldende stabiliteten i årsaksforklaringen. Har Ola en oppfattelse av at nabogutten var skyldig i det knuste vinduet, og faren til nabogutten er

enig, vil det bety en felles virkelighetsforståelse hva gjelder årsak. På den andre siden, kan det tenkes at naboene ikke startet en dialog, og dermed ikke fikk vite hverandres opplevelse av situasjonen. Dette åpner opp for muligheten for at egen attribusjon ikke nødvendigvis var korrekt. Et tredje alternativ åpenbarer seg i det de velger å prate sammen, men ikke blir enige. Samtidig har kanskje postmannen, som fikk med seg hendelsen, en helt annen oppfatning.

Gitt dette flerfoldige landskapet, virker det dermed vanskelig å kunne fastslå at menneskelig attribusjon er en stabil prosess, som er lik hos alle mennesker, selv i en situasjonskontekst med likt og stabilt innhold. I dette ligger det i så måte en potensiell diskrepans mellom perspektivtakernes attribusjonsstil, som attribusjonsforskningen til dags dato har hatt vanskeligheter med å forklare tilstrekkelig.

Snur man dermed attribusjonsforskningens fokus på stabile faktorer i menneskelig attribusjon rundt, og heller undersøker de tilfeller hvor menneskelig attribusjon og atferd ikke virker stabile, kan kunnskap om attribusjonsprosessen potensielt økes. Hva skjer i mennesker der attribusjon av ansvar virker å skifte fra den ene situasjonen til den andre, på tross av lik kontekst og miljøfaktorer? Mennesker med emosjonelt ustabil personlighetsforstyrrelse handler ofte inkonsekvent og inkongruent (Gunderson & Kolb, 1978; Perry & Klerman, 1980; Sheehy, Goldsmith, & Charles, 1980), og vil i så måte kunne tilføre attribusjonsforskningen informasjon, gjeldende dette inkonsekvente aspektet. Denne gruppen kan i det ene øyeblikket virke så rasjonelle, fornuftige og sikre på seg selv, at de til og med kan påvirke andre rundt seg til å tro at det er noe galt med deres virkelighet og fornuft. I neste øyeblikk kan de fremstå usikre og avhengig av tilknytning, omsorg og bekreftelse. Følgende eksempel kan illustrere dette paradokset:

”Jeg kommer aldri til å glemme min avlutning på ingeniørhøyskolen”, sier Jonathan, nå 40 år gammel avdelingsingeniør i Oslo. ”Jeg husker godt dagen da min far gikk stolt rundt, og fortalte sine venner om hvor flink hans sønn hadde vært, ikke bare gikk han ut med flotte

karakterer, men han hadde fått jobb i et anerkjent firma også. Det var spesielt stort for meg siden min far vanligvis ikke spredde rundt seg med denne type hyllest. I bilen på vei hjem fra avslutningsmiddagen tok gleden raskt slutt, da jeg kom i skade for å le på en vits min bror fortalte, om vår tantes uhell med å lage en fiskesuppe som alle ble syke av. Far bråbremsset og ga meg en lekse om å være stolt av mine røtter, og ikke tro at jeg var noe bedre enn resten av familien selv om jeg var den første til å ta bachelor grad. Siden da har jeg hatt problemer med å føle glede ved spesielle anledninger”.

Hvordan kan man forstå denne motstridende og skiftende atferden, først av total stolthet så total fiasko? Dette kan ikke eksisterende attribusjonsteorier forklare tilstrekkelig (Woolfolk, et al., 2006). Oppgaven vil gjennom å redegjøre for hvordan skyldfølelsen utvikles, danne et grunnlag for å belyse hvordan attribusjonsprosessen kan ende i et slikt overdrevet inkonsistent, ambivalent og skiftende mønster.

Skyld – et samspillskompass

Skyld er en av de viktigste psykologiske mekanismer vi mennesker innehar, når det gjelder prosessen et individ gjennomgår i sosialiseringen til en kulturs normer, regler og levesett (Ausubel, 1955). Skyldfølelse blir dermed et viktig instrument og et referansepunkt, i forhold til å bidra til at menneskers atferd er kompatibel med de verdsett, som ligger til grunn i et samfunns kultur, så vel som i interpersonlige samspill. I lys av interpersonlig interaksjon kan mennesker fremkalle skyldfølelser for å unnskyldte ugjerning, uttrykke sympati, manipulere andre, straffe barn, styrke selvkontroll, og vi utfører eller unngår et mangfold av aktiviteter fremkalt av skyldfølelsen (Baumeister, et al., 1994).

Gitt et syn på mennesket som bestående av unike opplevelseserfaringer og meningsposisjoner, vil alle disse reaksjonene mot omgivelsene, være et uttrykk for egen meningsdannelse rundt gjeldende opplevelse. Aktivering av skyldfølelsen blir på denne måten et uttrykk for egen meningsposisjon, som i samspill med andre oppstår i det noe

oppfattes som signifikant inkohærent ut i fra egen meningsposisjon. Gitt denne egenskapen virker skyldfølelsen å være en sterk bidragsyter til menneskelig attribusjon, der vi tilskriver ansvar og forståelse for egne og andres handlinger og atferd.

I denne forståelsesrammen fremstår altså opplevelsen til individet sentralt. Denne opplevelsen kan sies å springe ut av møtet mellom etablerte måter å forstå seg selv, andre og verden på, med de bevisste og ubevisste forestillinger og forventninger, som knytter seg til det møtet. Opplevelsen dannes i et umiddelbart, subjektivt nå, der alternative opplevelser og erfaringsmåter ikke nødvendigvis er tilgjengelig i øyeblikket (Stern, 2004). I det interpersonlige øyeblikket, om det er tekst, tale eller atferd som danner stimuli - grunnlaget, vil opplevelsen av det å forstå sine omgivelser dermed være kjennetegnet av foranderlighet og variasjon. Prosessen vil bestå av bevisste, så vel som sublim kvaliteter, noe som da impliserer en viss uforutsigbarhet.

I et miljø av uforutsigbarhet har forskning funnet støtte for at mennesker søker etter stabile faktorer i sine omgivelser (Van Boven, et al., 1999; R. W. White, 1959). Så kan man spørre seg hva som skjer i de tilfeller hvor det ikke ligger klare forventninger og forestillinger tilgjengelig i miljøet, der følelser ikke blir tilknyttet handling og atferd på en hensiktsmessig måte. Vil et menneske eksponert for et slikt miljø, kunne skape en attribusjonsstil kjennetegnet av inkohærens, ustabilitet og intensitet, der ansvar i økende grad blir vurdert å være personlig, i tilfeller hvor situasjonen faktisk var skyldig.

Et eksempel som kan illustrere dette punktet, gjennom sin barndomsopplevelse, er tidligere anorektiker Lone. Hun forteller terapeuten sin om hvordan hennes mor gikk rundt og forsøkte å være den ”perfekte mor”, ved å fortelle venninner om hvor fantastiske middager hun lagde, og hvilke smarte metoder hun hadde for å få Lone og søsteren til å oppføre seg fint. ”Visst gjorde hun noen av disse tingene”, sier Lone, ”men kun innimellom”. Generelt var hun inkonsistent og saboterende, og det var umulig å vite når hun fyrte seg opp, for

deretter å gi meg og søsteren min den smertefulle tausheten, eller straffe oss for ukjente overtredelser. I troen på at hun var den perfekte mor, skyldte hun hele veien på vår tilkortkommenhet. Hun skapte en konstant skyldfølelse i oss gjennom å aktivere følelsen av at vi fortjente de straffene vi fikk, som videre skapte en skamfølelse i oss hvis vi valgte å fortelle det til andre”. Tanker om at Lone måtte forholde seg rolig, og beskytte moren var ofte tilgjengelig, viss ikke.

Mange omsorgsgivere er ikke tilstrekkelig kapable til å overføre egenskaper og følelser, gjennom indre validering og akseptering (Masterson, 1978). I kombinasjon med deprivasjon av ubetinget aksept og emosjonell neglisjering (Gunderson, Kerr, & Englund, 1980), kan dette føre til emosjonell så vel som kognitiv dysfunksjon, og videre sårbarhet for patologisk utvikling (Crowell, et al., 2009; Linehan, 1993; Putnam & Silk, 2005). I kasuset over, formidles i så måte ikke like tydelig de betingelsene, som medfører straff eller belønning. Det eksisterer et miljø av inkonsekvens, der Lone kan få vansker med å skape et kongruent indre sett med opplevelsesstrukturer og handle ut ifra. I det ene øyeblikket føler hun stabilitet, i det neste er stabiliteten revet bort. Det blir nesten som å være eksil i et land der uvisshet dominerer. En potensiell attribusjonsstil, kjennetegnet av overdrevet skyldfølelse, kan i lys av dette være i ferd med å skapes.

Gjentagelse av slike opplevelser, kan samtidig danne et fundament for økt utvikling av attribusjon, der overdrevet ansvar for andres atferd tilskrives seg selv (Gergely, 2003). Attribusjon av andres egenskaper, intensjoner og atferd i interpersonlig samhandling, kan med et slikt fundament, øke sjansen for at to motstridende livsverdener møtes. Et møte der potensiell interpersonlig konflikt er sannsynlig, gjennom ulik attribusjon av skyld.

Skam i skyldens drakt?

I eksempelet med Lone ser vi hvordan en relasjonspartner kan aktivere skyld i en annen. Vi ser i tillegg at også skam følelsen kan oppstå i denne typen interaksjonsmønster,

kjennetegnet av vedvarende skyld indusering. Begge disse følelsene er karakteristiske kjennetegn blant personer med emosjonelt ustabil personlighetsforstyrrelse (Rusch, et al., 2007; Tangney, et al., 1992).

For å kunne si noe om hvordan skyld og skam kan bidra til forstyrrede attribusjoner, hvorpå ustabile reaksjoner og dertil relasjoner kan oppstå, anses det nødvendig å belyse hva som kjennetegner disse to følelsene. I lys av disse to følelsenes beslektethet og samspill, vil det samtidig være interessant å se om de gjensidig kan påvirke hverandre på en måte som potensielt utsletter skyldfølelsens positive effekter.

Det moralske barometer. Langs emosjonsspekteret finner vi skam og skyld på siden tilhørende de negative evalueringene om oss selv, enten det er attributter, intensjoner eller handlinger. Tangney & Dearing (2002) klassifiserer skyld og skam blant de selvbevisste emosjonene, der en selvevaluering, enten bevisst eller ubevisst, ligger til grunn for emosjonsuttrykket. Disse emosjonene har i store deler av litteraturen blitt brukt ukritisk om hverandre (Ferguson, Stegge, & Damhuis, 1991; Lewis, 1971; Tangney, 1990, 1991; Wicker, Payne, & Morgan, 1983), før de i nyere forskning har blitt konseptualisert noe forskjellig (Tangney & Dearing, 2002e). Denne ukritiske bruken innebærer at deler av forskningen gjort på borderline patologi, der skam og skyld har vært fokus for undersøkelse, potensielt kan ha lav begrepsmessig validitet. Dette gitt deler av forskningens manglende operasjonalisering av følelsenes distinkte kvaliteter. Dette forholdet, tross interessant, vil likevel gå ut over denne oppgavens omfang, der det anses tilstrekkelig å kort redegjøre for nåværende konseptualisering av begrepene.

Skyld og skam er fundamentalt knyttet til selvregulering, gjennom deres kritiske feedback til selvet om tanker, intensjoner og atferd. Disse to følelsene danner et slags moralsk barometer, som styres av de attribusjoner vi gjør i interaksjon med våre omgivelser (Covert, Tangney, Maddux, & Heleno, 2003). Skyld og skam kan aktiveres uten at vi selv har gjort

noe negativt (Vangelisti, Daly, & Rudnick, 1991), og i tilfeller der andres opptreden aktiverer disse følelsene i oss selv (Lickel, Schmader, Curtis, Scarnier, & Ames, 2005). Det har også blitt funnet at den som induserer skyld, selv opplever skyldfølelse over dette, noe Baumeister (1995) kaller ”meta-skyld”. I lys av disse forhold, kan man si at selvet snur seg mot seg selv og starter et type kryssforhør. Dette kryssforhøret, vil i følge Lewis (1971) sin distinksjon av skyld og skam, ha forskjellig utfall.

Søsknene skilles. Tar påstandene mot egen person retning av, ”den *handlingen* var utrolig dum”, vil utfallet i følge Lewis (1971) knyttes til spesifikk atferd, og dermed aktivere skyld. Skam derimot aktiveres etter negativ selvevaluering av globale aspekter ved en selv. Det vil si at i de tilfeller hvor ”aktor” starter kryssforhøret av individets moralske standarder, personlige opplevelsesmåte eller meningsposisjon av typen, ” *Du* skulle aldri ha gjort det, *du* vet hvordan han føler det når han får kjeft”, angripes hele selvet, og ikke bare handlingen. Freud ville hevde at det moralske superegoet forsøker å sette det driftsutsatte egoet på plass. På tross av at Freud i større grad vektla skyld, viser stadig større del av forskningen at resultatet av sistnevnte evalueringer, ender i aktivering av skam (Tangney, 1991, 1996; Tangney & Fischer, 1995). Det blir nesten som om skamfølelsen angriper sin egen vert, menneskesinnet.

Menneskesinnet under påvirkning av skamfølelsen er funnet å lede til mangfoldige negative konsekvenser som hjelpeløshet, PTSD, lav selvfølelse og depresjon (Cascardi & Oleary, 1992; Kubany, Hill, & Owens, 2003), selvbekreftelse (Cascardi & Oleary, 1992) og sosial tilbaketrekking (Schmader & Lickel, 2006). Assosiasjoner som å krympe og være verdiløs, virker å gjenspeile skammens internaliserende natur. Denne internaliserende virkningen har vist seg å påvirke i retning av unngåelse og forsvar (Leary & Tangney, 2003). Skamfølelsen har i tillegg blitt assosiert med en plutselig og intenst følelse av tap (Alonso &

Rutan, 1988), der aspekter ved egen opplevelsesstruktur kan bli seksjonert og eksternalisert, noe som kan lede til en følelse av tomhet.

På den andre siden har forskning funnet støtte for at skyldfølelsen i større grad innehar prososiale egenskaper. Dette sees i det økende grad av forskning fremmer at den motiverer mennesker mot gjenoppretning av relasjon, eller ordne opp i situasjon (Baumeister, et al., 1994; Eisenberg, 1986; Tangney, 1991; Tangney & Fischer, 1995). Andre prososiale effekter som knyttes til skyld er tilståelse (Karniol, 1982), regulering av atferd og økning av sosiale kompetanse (Eisenberg & Fabes, 1992; Kochanska, 1993; Lemerise & Arsenio, 2000).

I lys av disse funn og beskrivelser, har stadig større del av forskningen gått vekk fra de to følelsenes likheter. Gitt de økende positive aspektene ved skyld i interpersonlige kontekster, virker det plausibelt at den negativt ladede skammen påvirker relasjonsproblematikk (Hahn, 2000). Skamfølelsen, gjennom dens belastende effekt og trussel rundt egen meningsposisjon, virker dermed å kunne lede til en forstyrret attribusjon, forstått som tilskrivning av skyld på en ”alt eller intet” måte. Det vil si at alt er fullstendig din skyld eller min skyld. Gitt skammens aversive og intense natur, vil den potensielt videre medføre en ”alt” projeksjon av skyld, for å unnslippe de negative effektene assosiert med skamfølelsen. På denne måten kan skammen sees som kamuflert i skyldens drakt i samspill med andre.

Skyld blir til skam. Det dirret i gulvet med et påfølgende smell i det faren til Knut slo i bordet etterfulgt av ”din ubrukelige unge, hvordan kunne du knuse det kjøkkenglasset!” Et trivielt uhell kommer ut av proporsjoner og dialogen formes til et angrep, ikke på handlingen, men på personen. Eller denne, ”Jeg fikk aldri lov til å være sint når jeg var liten”, sa Kikki. ”Hver gang jeg hevet stemmen ble jeg vist inn på rommet og overbevist om at vi

skulle diskutere det senere, når jeg var rasjonell. Det ble jeg visst aldri. Siden har jeg hatt problemer med å vite hva som er rett og galt”.

Denne typen miljø, kjennetegnet av lite validering, er karakteristisk for utvikling av borderline patologi (Crowell, et al., 2009; Putnam & Silk, 2005), og har vist seg å forsterke ekstreme emosjonsuttrykk (C. N. White, et al., 2003). Miljø av denne typen kommuniserer samtidig at negative emosjonsuttrykk er uønsket. I et lite validerende miljø, virker det å ligge en implisitt forventning om at emosjoner skal håndteres på egenhånd, uten ekstern regulering. Konsekvensene av denne type interaksjon blir tydelig for omgivelsene, i det individet ikke forstår eller klarer å sette merkelapp på egne affekter, og gjennom dette vanskeliggjøres regulering og tolerering av egne følelser (Kochanska, 1993). I stedet lærer personen å skifte mellom emosjonell undertrykking og ekstrem emosjonell labilitet. Denne mangelen på stabilitet medfører videre vansker med å løse problemene, som i utgangspunktet initierte disse emosjonelle reaksjonene (Crowell, et al., 2009). Gitt mangelfull validering, virker attribusjonsprosessen å kunne bli forstyrret. Dette ser vi i tilfellet med Lone, som i sin livsverden attribuerer skyld på seg selv, og dermed føler skam. Denne tilsynelatende entydige ”intet” attribusjonen av ansvar på omgivelsene, kan ha sitt grunnlag i et behov for å beskytte moren, kanskje for å minske sannsynligheten for brudd i denne omsorgsrelasjonen. For en tilskuer ville attribusjonen av ansvar for de negative følelsene mest sannsynlig bli tillagt moren. En utenforstående i Knut sitt tilfelle ville raskt skyldt på faren, men Knut på sin side opplever det ikke på den måten, han tenker i sitt stille sinn at han er klønete, og angriper heller sin egen person. Her ser vi hvordan attribusjon av skyld omfavnes, men grunnet skyldfølelsens overdrevne og lite graderte form i samspillet, vanskelig tolereres da skamfølelsen virker å aktiveres.

I utgangspunktet en handling som skulle medført skyld, men som gjennom den intense og ugraderte overføringen av skyld fra de respektive foreldrene, tar form mer lik

skamfølelse hos relasjonspartneren. En giftig form for skyld kaller Roth & Friedman (2003) det, der følelsen av ansvar for forhold man ikke er ansvarlig for likevel gjør seg gjeldende i personens livsverden. Dette er et karakteristisk kjennetegn for barn av foreldre med emosjonelt ustabil personlighetsforstyrrelse (Masterson, 1978).

I omsorgsdyader hvor en av foreldrene har emosjonelt ustabil personlighetsforstyrrelse, virker dermed ikke denne tilsynelatende adaptive funksjonen til skyld å spille ut sine positive effekter for relasjonsforholdet. Denne tilsynelatende utslettingen av skyldfølelsens positive effekt, kan potensielt bli forklart gjennom aktivering av skamfølelse hos barnet. Dette da induseringen av skyld fra forelderen tok en form lik en ”alt” overføring av skyld. Skamfølelsen virker ut fra dette å aktiveres hos barnet fremfor skyldfølelse, noe som i kraft av skamfølelsens aversive natur kan påvirke til at vanskeligheter med å forstå samt årsaksforklare sine omgivelser. Aktivering av denne følelsen kan videre lede til utvikling av et forstyrret attribusjonsmønster for barnet.

Skjevt vater – skjevt byggverk – skjev attribusjon

Ut av de type relasjonsmønster beskrevet over, hevder (Linehan, 1993) at mennesker kan forme en tendens mot (a) økt nivå av emosjonell sensitivitet, (b) manglende evne til å regulere intense emosjonelle responser, samt (c) en senere retur til emosjonelt utgangspunkt (baseline). Utviklingen av disse forhold vektlegger Linehan skjer i en utviklingskontekst som er lite validerende, der miljøet karakteriseres av intoleranse mot å uttrykke private emosjonserfaringer, spesielt de emosjoner som ikke blir støttet av observerbare hendelser.

Hvorfor personens emosjonelle erfaring ikke tolereres og ønskes uttrykt, kan omhandle relasjonspartnerens egne problemer med å håndtere følelser. Her kan manglende evne til å ”containere” følelser (Bion, 1987) eller skape et ”holding environment” (Winnicott, 1960), lede til forstyrret inntonning (Stern, 1985). Inntonning omhandler det å respondere på og regulere barnets følelser. Er denne inntonningen feil, unøyaktig eller manglende, vil barnet på

sikt kunne skape et ustabil bilde av seg selv, sine følelser og behov (Kernberg, 1972; Mahler, 1968; Shapiro, 1978).

Følgende eksempel kan illustrere. Moren til 11 år gamle Emil kommer sammen med sønnen til skolepsykologen, grunnet Emil sine gjentatte sinneutbrudd både på skolen og hjemme. Moren sitter og forteller skolepsykologen om sønnens oppvekst, kjennetegnet av mobbing. Skolepsykologen legger merke til at moren ikke virker trist når hun forteller om disse vonde opplevelsene til sønnen. Tvert i mot smiler hun stadig og avdramatiserer historien, gjennom å gjenta at sønnen jo er så skjønn. Emil sitter og gråter ved siden av. I dette samspillet ser vi hvordan moren virker å ha problemer med å erkjenne sønnens vanskelige situasjon. Det fremkommer senere i samtalen at Emil flere ganger har oppsøkt moren for å snakke om sine problemer, man fått til svar at ”du er jo så skjønn”. Dette kan ha medført vanskeligheter for Emil med å regulere, og forstå de vonde følelsene han sitter med. Et slikt samspill vil også kunne påvirke hans attribusjonsprosess av seg selv og andre, der det er funnet støtte for at affekter påvirker vår attribusjon (e.g, Haidt, 2001). Forstår ikke Emil sine egne følelser, vil han kunne få problemer med å forstå andres emosjoner og reaksjoner, noe som kan påvirke til økt forstyrret attribusjon.

I Tomkins (2008) sin begrepsavklaring i forhold til begrepene affekt, følelse og emosjon, virker det plausibelt at interaksjon sett i eksempelet over, kan forme uklare minnerepresentasjoner av *emosjoner*. Dette kan skje som følge av et brudd i fasiliteringen, fra den automatiske og autonome *affekten* til bevissthet rundt denne, som Tomkins betegner *følelse*. Det betyr at både positive og negative affekter ved aktivering kan blandes, som videre kan skape et uklart og ambivalent minne av emosjonen. Dette kan ha skjedd hos Emil, der sinne kan være et uttrykk for tristhet. Gitt denne følelsesmessige ambivalens, gjerne ubevisst i karakter, vil det dermed kunne tilrettelegges for emosjonsuttrykk i interpersonlige forhold, som omgivelsene har vanskelig med å forholde seg til.

I lys av et lite validerende oppvekstmiljø, hvor emosjoner ikke internaliseres på en hensiktsmessig måte, kan ustabile eller manglende meningsposisjoner utvikles (Dubo, Zanarini, Lewis, & Williams, 1997; Zanarini & Frankenburg, 1997; Zanarini, et al., 1997). De følelser som er uklare og ambivalente, vil potensielt være så aversive at de ikke håndteres i personens eget intrapsykiske miljø, og dermed projisert på andre eksterne objekter (Ogden, 1979). Dette er i samsvar med funn som viser at barn, som senere utvikler emosjonelt ustabil personlighetsforstyrrelse, ikke tolerere tvetydighet, der ingenting er nøytralt og alt personlig i interpersonlige samspill (Groves, 1981). Det intrasubjektive beveger seg dermed mer direkte over i det intersubjektive, i den grad disse klart kan skilles.

Oppgaven vil videre ta utgangspunkt i denne ambivalente tilstanden, ofte formet i inkonsekvente og lite validerende miljø. Med denne tilstanden som grunnlag skal attribusjonsprosessen videre belyses, tilknyttet hvordan overføring av skyld potensielt skjer på ”alt eller intet” måte. Interpersonlige implikasjoner vil bli diskutert, gitt denne attribusjonsprosessens minimale gradering av skyld.

Borderland – landet uten tydelige grenser

I menneskets verden, kjennetegnet av intersubjektivitet, befinner man seg ofte i relasjoner til andre mennesker, det være seg reelt eller mentalt. Dette impliserer et multidimensjonalt landskap, der det eksisterer mange opplevelsesmåter, basert på individenes unike erfaringsbakgrunn. Gitt individets unike erfaringsgrunnlag, vil tolkning og attribusjon av opplevelser naturlig inneha en subjektiv natur. En hendelse kan dermed åpne opp for et mangfold av forståelsesmåter. Dette mangfoldet illustrerer kompleksiteten i menneskets eksistens med seg selv, andre og verden. I denne tilværelsen av forskjellige opplevelses og forståelsesmåter, kompliseres forhold ytterligere i det egne opplevelsesstrukturer kanskje er blitt forstyrret gjennom lite validering i et ustrukturert oppvekstmiljø. Subjektivitet blir i lys av dette et komplekst begrep..

Subjektivitet – et komplekst begrep

Innenfor sosiologien har retningen symbolsk interaksjonisme, fokusert på hvordan individets ”selv” oppstår i interaksjon med andre. Cooley (1902) kalte dette ”looking glass self”, og Mitchell (1988) beskriver i samme retning at individet stiger frem og finner seg selv innenfor en relasjonell matrise. I den relasjonelle matrise blir selvopplevelse mulig ved at individet er en aktør, som samhandler med andre, både på det ytre og indre plan. Dette synet på subjektivitet følger i samme retning som William James (1890) ofte siteres for å ha skrevet: ”a person has as many different social selves as there are distinct groups of persons about whose opinion he cares” (s. 282). Merleau – Ponty (1962) påsto i samme ånd at det ikke finnes holdinger i vårt ”indre”, som gir seg til uttrykk i ytre atferd. ”There is no inner man...man is in the world, and only in the world does he know himself (s. 11).

Hundeide (2003) hevder i samme ånd, at subjektiv erfaring må skilles mellom funksjonelle del selv eller stemmer, og en mer refleksiv og biografisk selvidentitet. Det funksjonelle del selvet iverksetter og fungerer i ulike situasjoner, mens den biografiske selvidentiteten, har som oppgave å opprettholde en bestemt refleksiv selvforståelse. Disse to står i følge Hundeide ikke i et motsetningsforhold til hverandre. Dette fordi de ulike indre del selvene eller ”stemmene”, gjennom dialog skaper en personlig meningsopplevelse av verden. Denne meningsopplevelsen, der ens personlige narrativ og livshistorie skaper erfarings – og meningsposisjoner, gjør at man opplever verden og mennesker på en bestemt måte. I dannelsen av denne opplevelsensmåten, vil både signifikante andre og generaliserte andre ha innflytelse, sammen med relasjonelle og situasjonelle/kontekstuelle betingelser.

Gjennom dette vil en forstå menneskelig subjektivitet eller ”selv”, som bestående av et mangfold av perspektiver, erfaringsmåter, emosjonelle tolkninger og grader av refleksivitet, sammensveiset i et mer eller mindre organisert og integrert nettverk. I tilfeller hvor dette nettverket ikke er godt integrert, der opplevelsene til personen reflekterer et

inkonsistent mønster, er det av flere kommet beskrivelser som tomhet og fragmentering.

Denne beskrivelsen er særskilt uttalt vedrørende mennesker med emosjonelt ustabil personlighetsforstyrrelse (Cushman, 1990).

Tomt og fragmentert selv

Susann spør venninnen sin om hva hun syntes om abort, og får til svar at, ”man kan mene mye om det, men generelt mener vel flere at..”, ”jo”, avbryter Susann, ”men hva mener *du*”? Eller ta denne samtalen mellom en terapeut og hennes 30 år gamle pasient med emosjonelt ustabil personlighetsforstyrrelse. Terapeuten spør, ”kan du tenke på deg selv som en sirkel bestående av en positiv og en negativ side, og forsøke å fylle opp disse sidene med ulike aspekter ved deg selv”. Pasienten svarer, ”det var en vanskelig oppgave, skal vi se, hmm..., jeg har nå alltid fått høre at jeg har et voldsomt temperament. På den positive siden sier sjefen min at jeg gjør en strålende jobb, men jeg vet neimen ikke sikkert. Vet du hva, jeg er usikker på hva jeg skal si, kanskje du kan hjelpe meg litt?”

Blant andre Lasch (1978) og Levin (1987) har foreslått at forstyrrelser som relateres til selvet (deriblant borderline) er blant de mest brukte. Støtte for et ”tomt selv” i senere psykologiske diskurs har blitt sett i sammenheng med både borderline og narsissistiske tilstander (Cushman, 1990). Kohut (1977) beskrev disse tilstandene med en nedbrytende følelse av tomhet i selvet, og Shapiro (1978) fremmet at flere teorier gjeldende borderline patologi antar at en følelse av virkelighet og ”selv” er manglende.

I tilfellet over vil terapeuten kunne nevnt noen aspekter, som kunne fylt sirkelen, men prosessen av å studere mennesker, er ikke det samme som å lese en person lik en tekst (Gergen, 1988). Det vil si at terapeutens syn ikke nødvendigvis gjenspeiler det pasienten opplever. Samtidig kan kanskje det terapeuten foreslår, ubetinget bli akseptert, for å oppleve økt innhold i ”selvet”. Dette kan potensielt oppleves regulerende og betryggende på kortsikt, men ikke nødvendigvis reflektere stabile aspekter ved personen, på tvers av tid og sted

(Robins & Beer, 2001). Personer med emosjonelt ustabil personlighetsforstyrrelse, vil belyst på denne måten oftere søke etter referansepunkter i den andre (miljøet), noe som potensielt gjenspeiler en tom eller fragmentert subjektivitet (Winnicott, 1960).

En manglende følelse av virkelighet og ”selv” virker å kunne medføre et atferdsmønster lik en kameleons, der tilpasningen til miljøet blir basert på øyeblikkets farger (Deutsch, 2007). Interpersonlige møter, der en part tenderer mot et slikt atferdsmønster, kan utvikle seg til å bli intense, ustabile og forbigående.

I lys av dette kan denne gruppens mellommenneskelige møter, særlig tilknyttet komplekse eller tvetydige situasjoner, bety økt emosjonell og kognitiv belastning. Forskning har funnet støttet for denne belastningen, der grubling og tankekjør i søken etter det konsistente svar, ofte kan forsterke negative affekter hos mennesker med borderline patologi (Selby, Anestis, Bender, & Joiner, 2009). Disse forfatterne fremmer at grubling (rumination) spesielt vil kunne øke i situasjoner der klare standarder eller referanser er mindre tilgjengelig, i eget selv eller miljøet.

Gitt et tomt eller fragmentert ”selv”, der egen meningsposisjon er uklar, virker attribusjon av årsakssammenhenger å bli vanskeligere, og lede til feilattribusjon på en måte som ikke fremmer positive effekter for individet. Dette grunnet en indre opplevelsstruktur som preges av fluktusjon, inkonsekvens og intensitet. Disse elementene vil lettere kunne medføre konflikt, der diskrepans mellom virkelighetens mangfoldighet og menneskers begrensninger kan oppstå. Et miljø kjennetegnet av slike forhold, er det naturlig å tenke seg at tvetydighet og ambivalens er tilstander som lett kan aktiveres, der misforhold mellom konsepter og persepsjoner danner grobunn for overdreven skyldfølelse.

Gitt dette vil det potensielt også eksistere hyppigere projeksjoner i håp om å bli regulert eller kvitt denne følelsen. Inkongruens av denne typen knyttet til ”selvet”, åpenbart gjennom interpersonlig interaksjon, kan lede til flere former for reaksjon. Ta for eksempel

Lone sin mor, der beskyldningene mot datteren aldri stoppet, der Lone sa at det verste var, at hennes mor trodde på sine oppdiktede historier, og dermed slapp å stå til ansvar for sine handlinger.

Dissosiasjon. I tilfellet med Lone's mor kan inkongruens betraktes lik en form for kognitiv dissonans (Festinger, 1957). Kognitiv dissonans oppstår når tanker står i konflikt med hverandre, eksempelvis hvis man handler på en måte som ikke er i tråd med egen meningsposisjon. Dette vil i følge teorien medføre ubehag, og kan som Teigen (2004) påpeker, løses ved at man ikke gir de aspekter som virker uoverensstemmende oppmerksomhet. På denne måten vil dissosiasjon oppstå, som en form for beskyttelse eller opprettholdelse av egen meningsposisjon. Cooper og Fazio (1984) rekonseptualiserte begrepet noe ved å omtale det som en fortvilelse over å være personlig ansvarlig for overskuelige, aversive konsekvenser. Gitt disse ulike momentene, inkludert ansvarlighet, vil Lone sin mor potensielt ikke være villig til å endre sin meningsposisjon, og heller attribuere ansvar på Lone og søsteren. Et slikt handlingsmønster virker ikke å fremme dialog, og kan oppleves for Lone og søsteren, som om de har alt ansvar for ulike hendelser. Hadde samspillet åpnet opp for gradering av ansvar, basert på dialog rundt de involvertes opplevelse av motsetninger, kunne potensielt følelsene blitt mer håndterbare. På denne måten kunne partene, gjennom deres felles konvensjon, økt sannsynligheten for å finne en løsning på ”pusle – samspillet”.

Denne form for meningsdaning, formes i en relasjonell arena der enkeltindividets subjektivitet møter den andres i et mellommenneskelig samspill. I dette samspillet vil egen meningsposisjon og opplevelsesforståelse kunne kommuniseres, og danne grunnlag for løsninger basert på de opplevelser som i utgangspunktet skapte konflikten. Et aspekt som denne type dialog er avhengig av, er bevissthet rundt egen opplevelse og meningsposisjon. Dette elementet av bevissthet og kommuniserbarhet, vil oppgaven omtale noe senere.

Intersubjektivet

I følge Atwood og Stolorow (1984) sin intersubjektive teori, består personligheten av opplevelsesstrukturer som innehar en organiserende funksjon, der en persons opplevelser av selv, andre og verden former sine karakteristiske utforminger og meningsinnhold. Disse strukturene kan best forstås som sammensetninger av selv - i relasjon til andre og objekter, som organiserer en persons subjektive opplevelsesverden. Forholdet mellom opplevelsesstrukturene og handlingsmønstre er gjensidig og tett knyttet sammen, der vi handler i verden ut fra våre egne oppfattelser. Vedrørende egne oppfattelser har mennesker blitt funnet å ha en attribusjonsstil kjennetegnet av å bekrefte de antagelser man har (Kuhn, 1991). Gjennom våre handlingsmønstre øker samtidig tilgjengeligheten og opprettholdelsen av våre opplevelsesstrukturer. Atwood & Stolorow understreker dette gjensidige forholdet, som et overordnet motivasjonsprinsipp for mennesker, der opprettholdelse av egen meningsposisjon har forrang i interaksjon med omgivelsene. En person, som vi kan kalle Adam, vil i lys av dette ha økt sensitivitet mot å søke bekræftelser for egne antagelser, om at sjefen ikke er fornøyd med jobben han gjør. Denne sensitiviteten er basert på hans forutgående erfaring med en annen sjef, som ikke var fornøyd med jobben han gjorde. På denne måten vil hans organisering av opplevelse gjeldende sjefer kunne opprettholdes.

Tilknyttet forholdet mellom opplevelsesstrukturer og handlingsmønstre, postulerer Atwood og Stolorow (1984) termen konkretisering. Konkretisering refererer de til som en psykologisk mekanisme, der forholdet mellom opplevelses - og handlingsmønstre blir mediert. Konkretisering av opplevelse refererer til en prosess der globale og flytende opplevelsesmåter blir sammenfattet, og omkranset av symboler i en konkret form. Denne prosessen av konkretisering gjør symbolene mer håndgripelig for vår bevisste opplevelse. Eksempelvis vil ulike følelseskategorier, som sinne, skyld og skam, danne konkrete symboler. Disse konkrete symbolene oppsummerer og sammenfatter affekter som i utgangspunktet var abstrakte og flertydige opplevelsesformer. På denne måten blir de globale

emosjonene i vår bevissthet avgrensede og entydige. Selve følelesordet gir konkret substans til et i utgangspunktet ikke substansielt fenomen (Stolorow, Brandchaft, & Atwood, 1987).

Objektiv virkelighet blir på denne måten forstått som en symbolsk konkretisering av subjektiv sannhet, og psykopatologiske symptomer blir i lys av dette uttrykk for konkrete symboler av psykologiske katastrofer og dilemmaer, som har fremkommet i spesifikke intersubjektive felt. Eksempelvis blir Bjørn sin studiekompis Sigurd, i en samtale om biler plutselig sint og opprørt i det han ikke klarer å besvare spørsmålet om hvilken motor han har i bilen sin. Sigurd tenker at det bare var for å tabbe han ut, og fremviser da en potensiell grunnleggende antagelse om at andre bare vil få han til å føle seg dum. For å beskytte seg selv kan dermed Sigurd ha utviklet en fiendtlig holdning ovenfor andre mennesker, noe de opplever i hans lynne og væremåte, og dermed oppfører hans relasjonspartnere seg ofte fiendtlig tilbake. Dette kan så danne en selvforsterkende sirkel, der Sigurd oppfatter denne fiendtligheten som om andre vil få han til å føle seg dum, og dermed oppfører seg fiendtlig tilbake av preventive årsaker. Slik kan man se at Sigurd får bekreftet sin grunnleggende antagelse. Denne antagelsen uttrykker hans konkrete symbol basert på hans organiserte opplevelse. Det gjensidige samspillet mellom opplevelse og handling, danner videre grunnlaget for at Sigurd opprettholder denne negative spiralen av bekreftelse.

Reaksjonen vil for utenforstående sannsynligvis fremstå som noe overdrevet, der sinne og ansvaret for den andres initiering av dumhetsfølelse fremstår noe ugradert. I utgangspunktet en mindre kommentar eller hendelse eskalerer og fremstår plutselig mer uhåndterlig for Sigurd selv og omgivelsene. Denne typen interaksjon er ofte beskrevet i samspill med pasienter med emosjonelt ustabil personlighetsforstyrrelse. Hvordan kan en mindre kommentar ende i en overdrevet reaksjon mot omgivelsene?

Emosjonell kaskade

Selby et al. (2009) fremmet en modell, som kan være med å belyse hvordan personer med et lite konsistent indre, gjennom eksempelvis lite validering og konkretisering, kan ende med overaktivering av negative emosjoner. Selby med kollegaer, argumenterer for at borderline pasienter, i stor grad forsterker egne emosjonelle opplevelsene via prosessen grubling. Grubling defineres som tendensen til repetitiv tenkning vedrørende årsaker, situasjonelle faktorer og konsekvenser av negativ emosjonell erfaringer (Nolen-Hoeksema, 2000).

Forskning har vist at grubling hyppig forekommer hos personer med emosjonelt ustabil personlighetsforstyrrelse (Abela, Payne, & Moussaly, 2003), også etter at depresjon var kontrollert for (Smith, Grandin, Alloy, & Abramson, 2006). Selby et al. (2009) argumenterer for at grubling øker oppmerksomhetsfokuset mot det emosjonelle stimuli, og forsterker grublingen. På denne måten vil mindre emosjonelle stimuli, kunne få en mer og mer potent natur ved gjensyn, og ende i en emosjonell kaskade basert på forsterkningen.

For mennesker med emosjonelt ustabil personlighetsforstyrrelse vil dette kunne etterfølges av en emosjonell eller atferdsmessig reaksjon, som fremstår ute av kontroll og proporsjon. Selby, et al (2009) argumenterer for at den emosjonelle kaskade, forsterket gjennom grubling, på denne måten kan være med å forklare Linehan's (1993) kjennetegn for denne gruppen; emosjonell intensitet og labilitet, forhøyet emosjonell sensitivitet til emosjonelle stimuli og forsinket retur til utgangspunkt.

Gitt den emosjonelle kaskades eksistens, vil det som oppleves å være en triviell hendelse for relasjonspartner, eksempelvis at han ikke ønsket å bli med å ta en røyk, kunne oppleves krenkende eller sårende for en (storrøyker) med borderline patologi. Dette fordi aspekter ved kommentaren, eksempelvis avvisning, kan vekke et negativt emosjonelt minne, som borderline personen tidligere har grublet mye over. I en slik tilstand av økt negativ emosjonell aktivering vil feilattribusjon kunne oppstå, som ikke reflekterer den andres

meningsposisjon. I utgangspunktet en liten kommentar, men som leder til mulig feilattribusjon i retning av overdrevet vektlegging av negative karakteristika ved vennen, som fullstendig ansvarlig for egen emosjonstilstand. Dette sees i det personen med borderline patologi i etterkant av avslaget på en felles røykepause, går til flere kollegaer å snakker negativt om den andre personen. Her ser vi hvordan en emosjonell kaskade kan påvirke attribusjonsprosessen mot å innta en ”alt” attribusjon av ansvar. Dette aspektet av samspillproblemer har blitt støttet av forskning, som viser at mennesker med borderline patologi, tenderer mot å tilskrive negative personlige karakteristika til relasjonspartner, i det de ikke viser nok interesse eller oppmerksomhet (Oldham, 2009).

”Intet” formen for skyld attribusjon ser vi i det storrøykeren, med borderline patologi, på et avslag fra en annen kollega, dropper å røyke den arbeidsdagen. De samme negative emosjonene aktiveres, men personen attribuerer kun negative aspekter til seg selv, eksempelvis ”ingen liker meg” eller ”jeg er ikke noe verdt”. I lys av en slik attribusjon spares relasjonspartner for skyld, kanskje for å opprettholde nærhet til i hvertfall en kollega. Dette aspektet av avhengighet har forskning påpekt er et gjennomgående kjennetegn ved borderline patologi (Groves, 1981).

I disse to situasjonene, med like omstendigheter, ser vi hvordan paradokset vedrørende omfavnelser og toleranse av skyld utspiller seg. På tross av samme stabile miljøfaktorer virker en inkonsistent attribusjon å gjøre seg gjeldende. Attribusjonsforsker Kelley kunne forsøkt å forklart personens attribusjon gjennom kovariansprinsippet, men i situasjon med den andre kollegaen mistet forklaringsverdi. Det samme ville prinsipper som lokus, stabilitet og kontrollerbarhet i det de mangler forklaring på det inkonsistente aspektet sett i de to situasjonene. På tross borderline personens inkonsekvente attribusjon vil personen selv potensielt oppleve samme resultat, nemlig skamfølelse, tomhet og interpersonlig ustabilitet.

Basert på den udifferensierte og inkonsekvente attribusjonen med påfølgende negativ opplevelse, kan dermed et intenst negativ humør skapes, en tilstand så kraftig at en mindre hverdagslig distraksjon, for å skifte oppmerksomhetsfokus vekk fra grublingsprosessen, ikke er nok. Selby et al. (2009) foreslår i kraft av den emosjonelle kaskade at vanlige kognitive strategier, som å tenke på noe positivt, ta en dusj eller snakke med en venn, ikke regulerer tilstanden. Den emosjonelle kaskaden kan heller ende med å reguleres gjennom dysregulert atferd, eksempelvis selvskading (Brodsky & Stanley, 2001; Dulit, Fyer, Leon, Brodsky, & Frances, 1994), eller som denne oppgaven omtaler forstyrret attribusjon, med intens eller manglende overføringen av skyld. Ved å ikke ha internalisert klare opplevelsesstrukturer, og en reflekvis meningsposisjon som kan bistå attribusjonsprosessen, vil denne typen konsekvenser bli mulig.

Refleksiv opplevelse

Gitt at mennesker kan oppleve ulik grad av skyld, synes denne følelsen å omhandle mer enn kun kognitiv syntetisering av motsetninger eller inkongruens. En subjektiv og emosjonelt ladet opplevelse virker i så måte å være en betingelse for at skyldfølelse skal oppleves. Dette sees eksempelvis i et samspillet der et ektepar ikke blir enig over hvem som brente middagen, eller der den domfelte ikke føler skyld, til tross for at stempelet på rettskjennelsen viser skyldig. Inkongruens blir på denne måten ikke nok i seg selv. Gitt borderline patologiens konfliktfylte og uklare opplevelsesstruktur, innebærer dette potensielt hyppig initiering av skyld i relasjon, i tilfeller der skyldfølelsen ikke nødvendigvis lå uhensiktsmessig fordelt i ”rommet”.

Attribusjon av ansvar omhandler dermed et møte mellom to virkelighetsforståelser, med hvert sitt perspektiv, basert på egen subjektivitet og meningsposisjon. Dette forutsetter naturligvis at denne subjektive posisjonen er tilgjengelig, der ens egne ”indre stemmer” er tilstrekkelig integrert til at meningsutveksling er mulig. Her er det snakk om både bevisst,

refleksiv og erklærbar mening, så vel som ubevisste, prerefleksiv og ikke erklærbare mening. Dette aspektet av ubevisst eller prerefleksiv mening tilknyttet skyld, fremstår sentralt tilknyttet ansvarlighet. Gitt at eksempelvis moren til Lone ikke er bevisst hvordan hennes handlingsmønster påvirker omgivelsene. Kan hun da holdes ansvarlig for de negative konsekvensene hun påfører andre, eksempelvis Lone's manglende følelse av koherens.

Ingen skyld – ergo intet ansvar?

Attribusjonsprosessen er av flere argumentert for at er prerefleksiv, da vi ikke konstant er i en indre dialog, der vi diskuterer med oss selv for å nå en slutning (e.g., Langdridge & Butt, 2004). Tilknyttet dette prerefleksive aspektet, er det fremkommet støtte for at det menneskelige sinn, består av et eldre og automatisk affektivt system, som er raskere enn det nyere kognitive systemet (Hauser, 2006; Trivers, 1971; Zajonc, 1980). Gitt dette kan det bety at attribusjonsprosessen blir påvirket av automatiske affektive reaksjoner, som dermed virker å kunne dytte atferd i en retning, uten nødvendigvis å tvinge. Dette prerefleksive aspektet støttes av modeller, som fremmer intuisjonens forrang vedrørende skyld (Haidt, 2001, 2007; Luo, et al., 2006).

Ser man eksempelvis en far slå ungen sin på lekeplassen, begynner ikke en prosess av å tenke på om han er under et stort press, eller at ungen var slem mot en annen unge. Faktum virker å være at attribusjonsprosessen går i retning av at ikke alle i samme situasjon ville slått ungen sin, og dette er nok for å gjøre seg opp en mening om at jeg ikke ville bedt han ta hånd om ungene mine. Det kan være at dette var en unik situasjon, og at det dermed begås en fundamental attribusjonsfeil, men de praktiske implikasjonene fremstår likevel nyttig, uansett om man tar med situasjonelle forhold eller andre opplysninger tilgjengelig,

Menneskets attribusjonsprosess og dens natur virker i lys av dette affektive forranget å inneha elementer av rask og automatisk art. Dette impliserer at bevisst tanke ikke er en nødvendig forutsetning for attribusjon i nå – øyeblikket. På tross av dette vil vi kunne

reflektere rundt prosessen i etterkant, for på den måten potensielt fange dens bestanddeler, i den grad man har vokabular og syntaks tilgjengelig (Haidt, 2001). Vi attribuerer andres intensjoner direkte, en form for intersubjektiv forståelse, der den kognitive slutningsprosess, litterært ville tatt for lang tid hevder Haidt. I attribusjon av andres intensjon er vi dermed mindre opptatt av forklaring og årsak for deres atferd, men heller deres prosjekt (Sartre, 1969) eller interesse (Heidegger, 1962). Det vil si deres prinsipielle befatning eller objektiver i verden.

Gjennom dette affektive eller intuitive forranget, virker dermed prosessen av attribusjon å kunne inneha en natur av rask og automatisk art, der vi potensielt leser andre menneskers intensjoner på en prerefleksiv måte (Langdridge & Butt, 2004). Dette kan være tilstrekkelig og effektivt i mange sammenhenger. Samtidig vil den raske og prerefleksive attribusjonen potensielt kunne øke sannsynligheten for forstyrret attribusjon, gjeldende tildelingen av skyld i interpersonlige kontekster. Hvilke elementer av ubevissthet kan gjøre seg gjeldende i slike kontekster?

Det ubevisste

Stolorow og Atwood (1992) argumenterer for tre typer ubevissthet: det prerefleksive, det dynamiske og det uvaliderte. Hvordan disse tre utvikler seg har bakgrunn i barnets opplevelse av gradvis artikulering og bevisstgjøring av emosjonelle tilstander. Denne artikuleringen og bevisstgjøringen vil skje gjennom validerende inntoning av omsorgspersoner og signifikante andre (Stolorow, 2008). *Det prerefleksivt ubevisste* omhandler de prinsipp gjeldende organisering av subjektiv opplevelse, der opplevelsestructurene opererer utenfor refleksiv bevissthet hos personen.

Det dynamisk ubevisste inneholder de emosjonelle opplevelser som ikke ble artikulert, grunnet gjennomgående feilinn-toning og feilvalidering av omsorgsgiverne (Stolorow, 2007). Eksempelvis vil en speiling av sinne fra omsorgsgiver, når barnet egentlig er redd, kunne

ende med at barnet opplever sinne når følelsen av redsel er den faktiske affektive tilstanden. Gjennom dette vil barnet kunne oppleve redsel som en uønsket affekt, eller som ødeleggende for relasjonen til omsorgsgiver. Dette vil kunne lede til at deler av barnets opplevelsesverden forblir ubevisst gjennom fortrenkning. På denne måten vil barnet kunne øke sannsynligheten for at det essensielle tilknytningsbåndet barnet er avhengig av opprettholdes.

Det uvaliderte ubevisste (Stolorow & Atwood, 1992) tar form gjennom fravær av validerende responser fra signifikante andre, der artikulasjon rundt emosjonelle opplevelser ikke eksisterer. På denne måten får ikke emosjonelle opplevelser tilgang til refleksiv bevissthet. Et godt eksempel på dette kan være tidligere nevnte Kikki, som aldri fikk muligheten til å artikulere sine følelser, da moren ikke virket å være tilgjengelig for denne type emosjonell validering. Om moren til Kikki kanskje selv hadde vansker grunnet angst, depresjon eller andre personlighetsmessige årsaker er mulig, men uten hensyn til dette skjer ikke en inntoning, som er med å fasilitere Kikki sine emosjonelle opplevelser.

Dette mønsteret av uvaliderte og uartikulerte affektive opplevelser, kan tilknyttet emosjonelt ustabil personlighetsforstyrrelse, i varierende alvorlighetsgrad tilknyttet omfanget, medføre livslange indre konflikter (Atwood & Stolorow, 1984). Til sammen kan dette føre til en opplevelseshorisont kjennetegnet av rigiditet og lite fleksibilitet. Denne manglende fleksibiliteten eller evne til perspektivtaking, gjennom ikke å være tilgjengelig for vår bevisste opplevelse av oss selv, andre og verden, vil kunne minske sjansen for en vellykket attribusjonsprosess (Gilovich, Medvec, & Savitsky, 2000). Gitt at vår opplevelsesverden vil kunne innta en viss ubevisst prerefleksiv form, medfører dette et viktig aspekt gjeldende opplevelse og attribusjon av skyld i interpersonlige forhold. Det element som ikke alltid kan forklares, og som ofte gjør seg gjeldende hos mennesker med emosjonelt ustabil personlighetsforstyrrelse, det Bush (1989) kaller irrasjonell skyld.

Irrasjonell skyld

I følge Bush (1989), stammer irrasjonell ubevisst skyld, fra en forstyrret ubevisst tro om at man har gjort noe som har skadet enn annen, eller at man har vært illojal mot noen man føler en spesiell tilknytning eller ansvarlighet ovenfor. Typiske eksempel på dette kan være foreldre, barn eller søsken. Troen kan enten være reelt, bevisst eller fantasi. Videre fremmer Bush at mennesker med intens ubevisst skyld, ofte har en falsk antagelse om at de innehar onde intensjoner. Denne typen falske antagelser kan føre til akseptering av usanne negative fortolkninger av egne underliggende motiver. Her ligger det også et element av hvordan mennesker med overdrevet skyldfølelse tolker og forstår andre. Naturlig nok likner denne tolkningen på egen bedømmelse av seg selv, og tenderer mot attribusjoner i retningen av at alt er personlig og intendert.

Erfaring med skyld, og trusler om ansvarlighet, men også tanker og bekymring rundt denne følelsen, kan produsere angst og utløse kraftige forsvarsmekanismer. Den typiske personen med slike dominerende trekk, sees på som nevrotisk og overfladisk. Frykten og bekymringen for avvisning, skaper en diskrepans mellom fasaden den nevrotiske viser, både til verden og seg selv, og alle de undertrykte tendensene som ligger bak fasaden (Horney, 1937).

Denne diskrepansen mellom fasade og undertrykte tendenser fremstår samtidig som et paradoks, da bekymring og frykt er vist å være potente årsaker for ironiske effekter (Wegner, 2009). Ironiske effekter omhandler hvordan forsøk på å implementere intendert mental kontroll over uønskede assosiasjoner blir undergravet, da de senere gjenoppstår uten kontroll og med forsterket effekt (Wegner, 1994). Uønskede emosjoner assosiert med minner, og kanskje også ubevisste fortrenge affekter, sørger ikke bare for et ønske om å unngå disse negative minnene. De uønskede emosjonene legger også til rette for et emosjonelt slag i ansiktet, når de uønskede minnene eller tankene kommer tilbake. Emosjoner som ikke blir gitt bevisst oppmerksomhet, er det funnet at slår tilbake med uvanlig intensitet når de etter

undertrykkelse kommer tilbake (Koster, Rassin, Crombez, & Naring, 2003; Wegner, Erber, & Zanakos, 1993; Wegner & Gold, 1995). Deprimert humør virker særlig uregjerlig, da det igjen oppstår etter undertrykkelse, i gjensyn med påminnere, negative hendelser eller økt mental belastning (Beevers, Wenzlaff, Hayes, & Scott, 1999). Det samme gjelder angst tanker, som under mental belastning kan bli undertrykt, og gjenoppstå senere med særlig vigør (Wegner, Broome, & Blumberg, 1997).

Vedrørende personer med emosjonelt ustabil personlighetsforstyrrelse, kan dette bety at ubevisste og gjerne undertrykte emosjonelle tanker og hendelser, vil kunne oppstå i en kraftfull form, tatt i betraktning emosjonens ubevisste natur. Dette vil videre kunne lede til relasjonelle samspill, der alle parter potensielt har vansker med å forstå de overdrevne reaksjonene, herunder opplevelse av ansvar og skyld. Forståelsen for disse uhåndterbare reaksjone mangler, gitt de ubevisst aspekter som virker å ha innvirkning på borderline gruppens attribusjonsprosess. På denne måten vil kanskje ikke moren til Lone eller faren til Knut være bevisst konsekvensene av handlingsmønstrene de utviser, noe som i neste ledd gjør at heller uvaliderte eller uartikulerte aspekter ved Lone og Knut potensielt videreføres i deres voksne samspill senere i livet. Denne typen utvikling har forskning funnet støtte for (Zelkowitz, et al., 2007).

Sammen peker disse funnene og teoriene i retning av at ubevisste aspekter ved borderline gruppens opplevelsesstrukturer, potensielt vil kunne lede til en attribusjonsstil som ikke fremmer interpersonlige samspill. Dette sett i lys av et oppvekstmiljø, der konkretisering av emosjonsopplevelser ikke har skjedd, eller på en uhensiktsmessig måte. Dette danner samtidig mye av startpunktet for psykoterapeutisk arbeid med borderline patologi, der søknen etter å endre patogene, ofte ubevisste antagelser om seg selv, anses å være et sentralt mål (Gabbard & Horowitz, 2009).

Avsløringen av ubevisst indre kaos

En singel 24 år gammel kvinne med emosjonelt ustabil personlighetsforstyrrelse, kommer inn på kontoret til terapeuten sin, og forteller om en pinlig episode i dagligvarebutikken, der hun hadde skreket til mannen i kassa, fordi hennes kredittkort ikke ble akseptert ved betaling for hennes matvarer. Hun la merke til at alle i køen stirret, og hun følte virkelig hun hadde lagd et stort spektakkel ut av det hele. Hun sa at hun ikke ville ropt, viss mannen ikke hadde vært så uhøflig og lite imøtekommende mot henne. Terapeuten spurte for å klargjøre situasjonen om det var vanlig praksis ved butikken å ikke akseptere kredittkort, eller om det var slik at kassadama ikke aksepterte hennes kort? Pasienten oppfattet dette, som om terapeuten antydte at hun hadde overreagert og ble fryktelig sint: ”Det betyr vel ingen ting! Selv om det var praksisen i butikken og ikke var rettet mot meg, burde mannen vist litt manerer”. Pasientens irritasjon eskalerte til nær en eksplosjon av sinne, i det hun skrek til terapeuten, ”Jeg ble dypt nedverdiget i den situasjonen, og du er ikke engang interessert i å vise litt empati med mine følelser, men kun finne ut hvordan jeg skapte hele situasjonen! Det viser at du ikke bryr deg om meg, og at du bare er ute etter å få mest mulig penger ut av meg med konsultasjonene dine”. Terapeuten forsøkte å forklare at han ikke insinuerte at hun var skyld i noe, men bare forsøkte å få mer informasjon om situasjonen. Terapeuten stoppet et minutt før han sa, ”det virker på meg, som det samme skjer her med meg, som det som skjedde i dagligvarebutikken. Du attribuerer onde intensjoner i meg, som ikke er der”.

I konversasjonen over ser vi hvordan intens overføring av sinne og skyld kan operere. I terapeutens øyne sett på som feilattribusjon av hans intensjoner, mens det for pasienten er klart at terapeuten ilegger henne stor grad av skyld for det inntrufne. Her eksisterer det ulike perspektiv og motstridende attribusjoner. Hver part med sin fenomenologiske livsverden, som danner grunnlag for meningsdannelse og et utgangspunkt for en sterk overføringsreaksjon i relasjonen.

Essensen av overføring ligger i at intrapsyriske faktorer, sett på som tidlige representasjoner av mennesker fra fortiden, og følelser assosiert med disse, former pasientens persepsjon og fortolkning av erfaring, noe som kan lede til stereotypiske og rigide responser (Gabbard & Horowitz, 2009; Nadelson, 1977; Ogden, 1979). I tilfellet over, sett gjennom pasientens intense opplevelse av at terapeuten ikke bryr seg om henne, som reaksjon på hans forsøk på å stille et oppklarende spørsmål om situasjonen. Fortolkning av overføring blir klassisk definert som det å gjøre noe som tidligere var ubevisst for pasienten bevisst. Særlig knyttet til at pasientens attribusjoner av visse kvaliteter ved terapeuten, stammer fra tidligere personer. På denne måten skapes innsikt om mønstre som opererer utenfor pasientens bevissthet.

Overføringen inkluderer ikke bare disse uakseptable følelsene og tankene, men også forsvaret mot dem, slik personen har skapt de i sin egen livsverden (Freud, 1967).

Forsvaret – kavaleriet angriper. Den psykoanalytiske retningen antar i sine hypoteser at borderline pasienten går i oppløsning, gjennom sin manglende evne til å finne en optimal interpersonlig avstand til andre. Gjennom sitt overdrevne avhengige uttrykk, frykter de allikevel den intimitet de søker, og skyver dermed mennesker vekk med sitt sinne, og tilsynelatende ønsker (Groves, 1981). Skyld kan være en mekanisme som bidrar til denne inkonsistensen, der relasjonen dyttes frem og tilbake, ledet av en indre følelse av ansvar, som ikke alltid håndteres.

Å operere og håndtere denne ambivalensen medfører et aktivt forsvar av den primitive art, noe som fort kan lede til mer skade enn helbredelse, gjennom splitting og proaktiv identifikasjon (Groves, 1981). Splittingen tar utgangspunkt i en rigid adskillelse av positive og negative tanker eller følelser. Der følelser og tanker av motstridende natur kan oppstå hos de fleste i en og samme situasjon, tar ambivalensen form i et skiftende enten eller uttrykk hos mennesker med emosjonelt ustabil personlighetsforstyrrelse. I dette skiftende uttrykket, vil

den ene følelsetilstanden kunne operere uten bevissthet, i det personen befinner seg på et annet affektivt plan (Kernberg, 1975).

Prosjektiv identifisering antar man at består av å ta et ikke ønskelig aspekt ved selvet, som for eksempel skam, og tilskrive det til den andre personen. Personen presser dermed ubevisst den andre personen til å eie denne projiserte egenskapen. Uten å se denne selvoppfyllende profetien bli konstruert, tar mottaker projeksjonen inn over seg, som dermed påvirker personens oppfatninger og atferd (Ogden, 1979). I dette ser vi hvordan projeksjon vil kunne påvirke attribusjonen til mottageren i en retning av forstyrret attribusjon. Eksempelvis vil faren til Knut som knuste glasset, ubevisst kunne oppfatte seg selv som klønete. Dette kan være så potent aversivt, tatt i betraktning at han kanskje er en håndverker, og dermed blir projeksjon av denne følelsen fullbyrdet, med Knut som lidende mottaker.

Disse to mekanismene har ofte utfylt hverandre, gjennom at projektiv identifikasjon blir brukt til å bekrefte den ene eller andre siden av saken. De er funnet å skape et sosialt miljø, kjennetegnet av smertefulle tilstander av affekt (Russell, Moskowitz, Zuroff, Sookman, & Paris, 2007), som blir vanskelig håndterbare for aktør og relasjonspartner, på tross av et grunnleggende ønske om nærhet til andre (Baumeister & Leary, 1995).

Generelt indikerer forskning at psykisk lidelse for borderline patologi, har sine røtter i affektive tilstander, som ikke har blitt integrert i barnets bevissthet, fordi disse affektive tilstandene ikke vekket nødvendige responser fra barnets omsorgsmiljø (Stolorow, et al., 1987). Stolorow & Atwood (1992) hevder at denne typen uvaliderte og uartikulerte opplevelser, danner utgangspunkt for emosjonelle traumer. Slike traumer oppstår i det affektive opplevelser ikke finner et relasjonelt tilholdssted, der smerten kan deles og rommes i den andres opplevelse (Stolorow, 2007). Dette kan potensielt lede forsvarsreaksjoner, sett gjennom splitting, projektiv identifikasjon, som i utgangspunktet kan ha basert seg på en forstyrret attribusjonsprosess.

Sosial og affektiv smerte – som katalysator for interpersonlige vansker

Sosial smerte, definert som “the distressing experience arising from the perception of actual or potential psychological distance from close others or a social group” (Eisenberger & Lieberman, 2004, s. 294), er blitt funnet å utløse en motivasjon hos mennesker mot å søke økt nærhet (Lieberman & Eisenberger, 2009). En mekanisme man antar spiller en rolle i denne interpersonlige prosessen er skyld (Baumeister, et al., 1994, 1995), der en plausibel forklaring kan være at skyld initieres i håp om å få gjenopprettet relasjonen for dermed bli kvitt denne smerten, som tar en affektiv form (Price, 2000). Tatt i betraktning skyldfølelsens beslektethet med skam, og dens aversive natur, vil disse følelsene potensielt kunne bli misbrukt, ubevisst eller bevisst. Bruk av skyld kan være instrumentell i betydning intendert for å oppnå en bestemt effekt. Samtidig er det slik at skyld ofte ikke kan bli forstått som en konsekvens av planmessig påvirkning, men oppstår spontant og ubevisst. Uansett om den er bevisst, spontan eller ubevisst, kan skyld dermed ødelegge, opprettholde eller bidra til at interpersonlige forhold vokser.

Eksempelvis kan man initiere skyld hos partneren ved å uttrykke misnøye over at han/hennes tendens mot forsentkomming, eller at svigerforeldrene alltid må være med på ferien. Individet opererer her ut fra egen internalisert meningsposisjon, om at eksempelvis forsentkomming er totalt uakseptabelt. Denne meningsposisjonen, vekket av den ubehagelige følelsen det er å bli utfordret på egen virkelighetsforståelse og agens, danner grunnlag for handling. Handlingen, uttykt som misnøye, har et potensielt mål om regulering av det interpersonlige forholdet til en felles enighet. Kanskje mer lik egen meningsposisjon. Om enigheten oppnås i dyaden, avhenger blant annet av om relasjonspartnerens skyldfølelse aktiveres, samt at han ønsker å fjerne skyldfølelsen. Relasjonspartneren har uansett flere valg, som er med å avgjøre utfallet; fortsette å invitere svigerforeldrene, si at han skal skjerpe seg, eller til og med kjøpe en middag for to for å rette opp feilen eller den overtredelsen partneren

reagerte på. Initieringen av skyld kan dermed potensielt rettes mot denne smerte komponenten, i håp om å fremprovosere skyldens positive interpersonlige effekter.

I forhold til konseptet sosial smerte, har interpersonlige vansker blitt funnet å forårsake sosiale vansker og psykologisk belastning (distress), så vel som negative selv evalueringer (Buckley, Winkel, & Leary, 2004; Leary, 2001; Leary, Koch, & Hechenbleikner, 2001). Disse vanskene er alle kjennetegn hos personer med emosjonelt ustabil personlighetsforstyrrelse (Oldham, 2009). Andre assosiasjoner som er blitt funnet, og som kjennetegner borderline patologi er, ensomhet og manglende sosiale ferdigheter (W. H. Jones, Hobbs, & Hockenbury, 1982), sosial avvisning og sinne, tristhet og vonde følelser (Buckley, et al., 2004), oppfattet sosial isolasjon og sensitivitet mot sosiale trusler (Cacioppo & Hawkey, 2009), samt oppfattet avvisning og forstyrret kontroll og tilhørighet (Gerber & Wheeler, 2009).

Alle disse forholdene tilknyttet sosial og affektiv smerte er det naturlig at mennesker opplever, men i lys av borderline patologi kan forstyrret attribusjon om årsakssammenhenger, føre til overdrevne reaksjoner mot omgivelsene. Potensielt vil reaksjonene ta form som en udifferensiert ”alt eller intet” overføring av skyld, for den smertefulle tilstanden det er å føle seg avvist, isolert eller ensom, noe som er konsistent med logikken i denne oppgaven.

Ser man på ”alt” overføringen, vil en person med borderline patologi som en reaksjon mot kritikk etter å ha brent middagen, kunne attribuere årsaken til seg selv som person, og dermed oppleve skam. Gitt at denne følelsen av ansvar blir overveldende vil skamfølelsen kunne projiseres over på kritiker. Dette i håp om å slippe opplevelsen av å skam og mislykkethet som person. Her åpenbarer fraskyvingen av ansvar seg. I relasjonspartnerens livsverden kan dette i mange tilfeller oppleves som en overdrevet reaksjon, som kan være vanskelig å forstå og dermed håndtere. Dette kan videre føre til en eskalerende konflikt, der

resultatet kan slå tilbake på indusøren, som en selv oppfylgende profeti av typen ”jeg *er* en forferdelig person” eller i ulike former for interpersonlig konflikt.

En alternativ reaksjon vil også kunne være at personen med emosjonelt ustabil personlighetsforstyrrelse påtar seg fullt ansvar for den svidde middagen, i frykt for å bli avvist (Meyer, Ajchenbrenner, & Bowles, 2005) ved en eventuell skyldindusering. Dette aspektet virker å gjenspeile den avhengige siden ved denne gruppen (Groves, 1981), eller omfavnelsen av ansvar. På denne måten skjermes relasjonspartneren for skyldfølelse, noe som potensielt minsker sjanse for avvising.

Her vises igjen det paradoksale ved attribusjonen av skyld med påfølgende reaksjonsmønstre, tendert mot ”all skyld” eller ”ingen skyld”, kjennetegnet av skiftning mellom avvising og avhengighet. I klinisk forskning er dette typiske kjennetegn i relasjon til personer med emosjonelt ustabil personlighetsforstyrrelse (Gunderson & Kolb, 1978; Schmader & Lickel, 2006). Samspill av denne typen likner interaksjon man ser hos barn vokst opp i lite validerende miljø, der følelser forventes regulert på egenhånd, og som forskning viser er typisk for miljø der borderline patologi utvikles (Putnam & Silk, 2005).

I lys av denne oppgavens persongruppe virker det plausibelt å anta, at høy grad av sosial/affektiv smerte (grad av skyldfølelse eller skam) kan føre til økt motivasjon mot å gjenopprette tilhørighet. Gitt borderline gruppens uklare opplevelsesstrukturer, vil handlingsmønstret kunne ende med tilskrivning av skyld på en overdrevet ”alt eller intet” måte. Attribusjonen av skyld likner i så måte mye på hvordan et aksjonspotensial i menneskekroppen fungerer, da et aksjonspotensial aldri aktiveres gradert, kun på en ”alt eller intet” måte.

Flere forskere har samtidig argumentert for at mennesker har et grunnleggende behov for opplevelse av mestring og kontroll over sine omgivelser (se oversikt i, R. W. White, 1959). Gitt attribusjonsprosessens ubevisste og affektive elementer, kan man spørre seg om

mennesket er i stand til å kontrollere denne prosessen, for på den måten eksempelvis minske sosial smerte, forstyrret attribusjon og interpersonlige vansker. Gitt dette grunnleggende behovet, virker kontroll å være en innflytelsesrik kilde til attribusjonsprosessen.

Et lite oppdatert kart –kontrollaspektet

Et prototypisk bilde av borderline pasienten har i følge Oldham (2009) utviklet seg i klinikers øyne som sint, ustabil og tilbøyelig til å nekte hjelp, skyld på andre og oppføre seg selvdestruktivt. Ofte har denne atferden blitt sett på som fullt viljestyrt og opposisjonell, noe som har medført at mange har unngått behandlingskontakt med denne pasientgruppen (Groves, 1978). Er det slik at deres atferd er viljestyrt, og dermed under kontroll?

Kontroll har blitt definert som evnen til å forårsake eller påvirke ønskelige utfall, gjennom selektiv respondering (Baron & Rodin, 1978). Drivkraften bak mye av forskningen gjeldende kontroll, har omhandlet tanken om at personer som opplever større grad av kontroll, er bedre tilpasset sine omgivelser, enn de som opplever mindre kontroll (Staub, Tursky, & Schwartz, 1971). Tap av kontroll har blitt funnet å resultere i ulike former for patologi, samt et driv mot handlinger som gjenoppretter oppfattet kontroll (Chanowitz & Langer, 1980). Oppfattet er her ansett å være nøkkelordet, der oppfattet kontroll refererer til forventninger om at man er i stand til å ta beslutninger og påvirke sine omgivelser i den retning man anser som ønskelig. Disse forventningene gjeldende oppfattet kontroll, varierer mellom personer og situasjoner, knyttet til ansvarlighet for utfallet, i lys av egen innsats og påvirkning.

Weisz, Rothbaum og Blackburn (1984) har understreket at mye av litteraturen gjeldende kontroll, har overvurdert synet om at oppfattet kontroll oppnås gjennom effektiv manipulasjon av omgivelsene. De fremmet at denne vektleggingen medførte at kontrollaspekter, som er mindre direkte har blitt ignorert, selv om de fremstår like effektive. Den direkte formen for kontroll kaller Weisz, et al (1984) primær kontroll, mens den

indirekte formen kalles sekundær kontroll. Sekundær kontroll inneholder flere aspekter, der personen ikke forsøker å påvirke sine omgivelser, men heller aksepterer den. Dette kan lede til opplevelse av å være i kontroll over omgivelsene, og dermed også over egen person.

Oppfattelsen av begge disse kontrollformene, avhenger av hvordan vi attribuerer. Attribusjonsprosessen kan påvirke til konsekvenser forbundet med tap av kontroll, eksempelvis hjelpeløshet (Seligman, 1975). Samtidig kan prosessen, i følge noen teoretikere (e.g., Kelley, 1971), oppstå fordi et menneske ønsker å oppnå kognitiv kontroll. I dette synet vil ikke attribusjonsprosessen kun bli forstått som en prosess i å forstå den fysiske virkelighet, men heller som en prosess for effektivt og kunne utøve kontroll i egen livsverden. Dette synet, om å søke kontroll over hendelser som i utgangspunktet er tilfeldig (Langer, 1975), er konsistent med tanken om at mennesket har en grunnleggende motivasjon mot å kontrollere eget miljø.

Tar man dette synet, sammen med aspekter ved sekundær kontroll, virker det plausibelt at mennesker med emosjonelt ustabil personlighetsforstyrrelse kan oppleve kontroll gjennom aksept av signifikante andre sin meningsposisjon eller handlingsmønster. Eksempelvis vil det å akseptere et inkonsekvente miljø, kunne oppleves som kontroll, noe som kan virke dempende på deres negative emosjonsaktivering. En slik akseptering vil sannsynligvis fremstå som lite hensiktsmessig for en utenforstående, men i et miljø kjennetegnet av inkonsekvens og induksjon av skyld, kan det i den involvertes livsverden oppleves adaptivt. Attribuering av skyld til egen person, kan i lys av dette øke opplevelsen av kontroll. I så måte virker kontroll i lys av dette ikke bare å innebære et agens aspekt, at man innehar en virkende kraft, men også et aspekt gjeldende akseptering av at man ikke har en virkende kraft.

Dette forholdet vil samtidig kunne belyse hvordan skyld hos mennesker med emosjonelt ustabil forstyrrelse omfavnes, sett på som aksept av ikke å ha virkende kraft, eller

en ”intet” attribusjon av skyld til omgivelsene. Det vil si at eksempelvis relasjonspartner attribueres å ha all skyld for personen sin situasjon eller følelse, og dermed vil en kunne oppleve dempet negativ affekt, gjennom økt kontrollopplevelse (Staub, et al., 1971; R. W. White, 1959). På den andre siden vil en ”alt” attribusjon, implisert at personen innehar virkende kraft til å få relasjonspartneren til å oppleve skyld, kunne lede til samme opplevelse av kontroll, da gjennom evnen til eksempelvis å påvirke sin relasjonspartner (Bandura, 1989).

Tilknyttet attribusjonsstilen til personer med emosjonelt ustabil personlighetsforstyrrelse, der evne, innsats og intensjon virker å dominerer forståelsen av årsakssammenhenger, sees et annet element av kontroll. Personlige disposisjoner eller egenskaper antas i følge attribusjonsteori og sosial persepsjon, å være mer stabile og globale enn faktorer ved situasjonen (Vonk, 1999). Ved å tilskrive ansvar for en følelse eller handling til personlige disposisjoner eller egenskaper, vil mennesker i utgangspunktet kunne oppleve økt kontroll over den andre personens atferd, så vel som sin egen. Denne kontrollopplevelsen kan både være basert på reell kontroll, men også illusorisk kontroll (Langer, 1975; Staub, et al., 1971) . Det vil si at både ”korrekt” attribusjon og feilattribusjonen, potensielt vil kunne ende i samme kontrollopplevelse. I dette ser vi hvordan subjektets livsverden med sine opplevelsesstrukturer som grunnlag, vil inneha en unik meningsposisjon som ikke nødvendigvis tilskueren eller relasjonspartneren har.

Piper og Langer (1987) fremmer i tråd med dette at attribusjonsforskningen har en essensiell svakhet, nemlig attribuering av kontroll fra observatørens, fremfor aktørens synsvinkel. Dette impliserer at i situasjoner hvor aktør klarte en oppgave eller gjennomførte en handling, vil observatør sannsynligvis ilegge aktøren kontroll. Denne kontrollen er det allikevel ikke sikkert at aktøren selv oppfattet, i sin opplevelsesverden.

Dette aspektet tydeliggjør at attribusjonsforskning gjeldende ansvarlighet og kontroll, kan ha bidratt til kunnskap om en del av kontrolldimensjonen, samtidig som den har mindre

forklaringsverdi gjeldende den fenomenologiske opplevelsen til aktøren. I lys av dette fremmer Piper og Langer (1987) at aktør selv må erfare og ha oppmerksomhet rundt egen agens og påvirkningskraft, for å kunne si noe om kontroll. Gitt den ubevisste og prerefleksive naturen til attribusjon og skyld, som kanskje særlig gjør seg gjeldende for mennesker med emosjonelt ustabil personlighetsforstyrrelse, vil dette kunne bety at deres kontroll i eksempelvis skyldoverføring ikke oppleves å være til stede. I eksempelet med moren til Lone, som ikke enser ansvar for sine inkonsekvente reaksjoner mot Lone og søsteren, vil hennes egne reaksjoner potensielt være utenfor refleksiv evne.

Derimot tar moren til Lone gjerne ansvaret for de gode matrettene og oppdragelsesmåtene, noe som illustrerer en seleksjon i forhold til hva hun velger å ta ansvar for. I tilfeller hvor handlinger skaper positive reaksjoner hos enn selv eller andre, ser vi dermed skyldens lite omtalte positive side. Vi hører eksempelvis sjelden noen uttrykke at det var din skyld at det gikk så bra på møtet eller noen nådde frem i tide. Ordvalget blir heller av typen, du var flink eller du klarte deg bra. I dette positive lyset er det plausibelt å tenke at personen sannsynligvis ønsker å attribuere kontroll til egen person i forbindelse med handlingen, som initierte de positive reaksjonene. Denne siden av skyld virker å ha fått lite oppmerksomhet, og har sjelden blitt omtalt i forskningen (Tangney & Dearing, 2002). Det kunne eksempelvis vært interessant å undersøke om det foreligger en skjevhet i forhold til attribusjon av skyld til positive og negative hendelser, hos mennesker med emosjonelt ustabil personlighetsforstyrrelse.

Ved å gradere ansvar, for enten positive eller negative hendelser, vil potensielt distinksjonen mellom kontroll – ikke kontroll eller tilsiktet – tilfeldig, fremstå mer komplisert og tvetydig, mer langs et kontinuum. I en rigid opplevelsesverden med minimale opplevelshorisonter, vil tvetydigheten kunne oppleves som inkompatibel med egen

opplevelsesstruktur. Opplevelsen av tvetydighet ved slik gradering kan gi mening i lys av borderline gruppens tendens mot å kategorisere opplevelser som svart/hvit og enten/eller.

I det en person opplever noe som er uklart gjeldende ansvar og skyld, vil det dermed kunne oppstå en attribusjon av typen, enten din skyld eller min skyld. Gitt dette vil personens livsverden potensielt fremstå tryggere og lettere å forholde seg til, ergo økt kontroll. I tilfeller hvor opplevelsene faller utenfor den tilstivnede opplevelshorisont, vil organiseringen stå i fare for å falle sammen. Gitt dette vil resultatet kunne bli intens affekt, da manglende reguleringsmekanismer til å romme og tolerere denne affektive smerten ikke er internalisert.

En metafor, gitt et slikt kontrollaspekt, kan i lys av affektiv smerte og tilsnevrede opplevelses horisonter være en bil's GPS. I borderline personens opplevelsesverden er det kanskje lagt inn et mindre antall ruter, gjeldende destinasjoner fra utgangspunktet. Det begrensede antall veialternativ gjør det predikerbart, og overkommelig for personen i forhold til hvor han skal navigere. Samtidig vil det "reelle" interpersonlige veimønsteret sjelden inneha denne forutsigbarheten, da det ofte er omkjøringer, trafikkaos og nødvendig med alternative veivalg. Personen vil potensielt kunne ende i rushtrafikk eller møte andre utfordringer, som kan gjør det kognitivt krevende å orientere seg. Dette vil videre kunne gjøre det vanskelig å komme seg frem, noe som kan lede til negativ emosjonell aktivering og dertil uhensiktsmessig "kjøreatferd". Kanskje kommer heller ikke personen frem til målet, i overført betydning, finner løsning på konflikt. Med andre ord vil en slik GPS ha vansker med å lage et kart som er fleksibelt, og i overensstemmelse med "virkeligheten". Denne opplevelsen av inkonsistens med terrenget, kan bidra til en følelse av at egen meningsposisjon blir truet, noe som videre kan aktivere negativ affekt.

Gitt at mennesker med emosjonelt ustabil personlighets forstyrrelse har en tilsnevret opplevelshorisont, vil det være interessant å undersøke denne gruppens evne til

perspektivtaking, og hvordan dette kan bidra til økt forståelse rundt denne gruppens attribusjon av skyld.

Egosentrisk persepsjon – den andres perspektiv sa du..

Et element som påvirker graden av vellykket attribusjon er evnen til å skifte mellom ulike perspektiver, kalt perspektivtaking, og ansees å være en mental kapasitet forbeholdt mennesker (Mead & Morris, 1934). Det er eksempelvis vanskelig å forestille seg at en sau forstår at bonden klipper den for å lage ull, samtidig som sauene forstår at den begynte å bli langhåret. Sosial perspektivtaking omhandler evnen til å frigjøre seg fra eget perspektiv og gjenkjenne og forstå andres og egne tanker, følelser og motiver (Shantz, 1983). Dette konseptet stammer fra Mead (1934), som anså evnen til å ta en annens perspektiv som en grunnleggende prosess i sosialiseringen av ”selvet”. Piaget og Inhelder (1969) så i lys av dette på desentrering som sentralt for utvikling av evnen til perspektivtaking. Gilovich, Medvec, & Savitsky (2000) testet denne evnen til å desentrere og ta den andres perspektiv, og fant at mennesker virker å forankre egen persepsjon basert på egen fenomenologisk erfaring, og deretter justere seg *utilstrekkelig*, i å ta i betraktning andres perspektiv.

Forskning tilknyttet perspektivtaking og skyld (Baumeister, Stillwell, & Wotman, 1990) viste videre at personer som brøt en interpersonlig norm, beskrev overtredelsen som en isolert hendelse. De ga samtidig eksplisitt uttrykk for at hendelsen ikke samsvarte med påfølgende hendelser. På den andre siden rapporterte ofrene at overtredelsen ikke kun knyttet seg til en enkelthendelse, men at handlingsmønsteret vedvarte. Dette element av ulik attribusjon med utgangspunktet i samme hendelse, illustrerer den menneskelige tendens mot attribusjon basert på egen meningsposisjon. I denne meningsposisjonen ser vi dermed at den andres perspektiv ikke tilstrekkelig blir integrert i årsaksforklaringen av handling.

Tilknyttet attribusjon av ansvar i interpersonlige miljø, hvor det sjelden finnes klart definerte lover, forutsetter vellykket tilskrivning av ansvar evne til perspektivtaking. Denne

evne til perspektivtaking, involverer vurdering av ulike forståelsesmåter, og skiftninger mellom perspektiv. Disse skiftningene gjenspeiler samtidig en arena av mangfoldige selv – andre – verden representasjoner. Forutsatt forholdsvis inntakt hjerneorganisk fungering, vil evne til perspektivtaking dermed omhandle evne til å mentalt bevege seg, både i relasjonelle og tenkte tilfeller, mellom ulikt organiserte virkelighetsplan. Personer med emosjonelt ustabil personlighetsforstyrrelse har vist seg å ha problemer med kapasiteten til å romme mangfold og flertydighet (Groves, 1981). Gitt disse problemene, impliseres i tillegg vansker med perspektivtaking og attribusjon, og dermed minsket interpersonlig forståelse. Denne minskede forståelsen kan potensielt basere seg på manglende differensiering og integrering av egne og andres perspektiver, som da reflekterer en tilstivnet opplevelsesverden med liten gradering av årsaksforhold.

Van Boven, et al. (1999) viste på sin side at mennesker som blir advart mot den fundamentale attribusjonsfeil, unngår den i større grad gjennom utvikling av vurderingsevne. Denne evnen virker, sammen med utforskning av ubevisste aspekter, å ha viktige kliniske implikasjoner gjeldende de langsiktige konsekvensene av en forstyrret attribusjonsprosess, sett i skamfølelse, affektiv smerte og interpersonlige vansker hos mennesker med emosjonelt ustabil personlighetsforstyrrelse.

Utsikt krever innsikt

Hovedmålet med psykoterapi vedrørende borderline patologi, virker Gabbard & Horowitz (2009) å fange på en illustrerende måte, i det de sier: ”using rational cognition to counteract habitual, almost knee jerk assumptions and fantasies that reflect dysfunctional beliefs and patterns (s. 520). Dette likner mye på LeDoux’s (2007) beskrivelse av målet for psykoterapi generelt, det å undervise vår cortex i å kontrollere amygdala. Disse to strukturene vet vi nå er av sentral betydning for det dysregulerte mønster av emosjoner og atferd, som kjennetegner personer med borderline patologi (Oldham, 2009).

Vedrørende hvordan denne gruppen opplever og tilskriver mening til sine omgivelser, gjennom sin attribusjonsstil, åpnes et utfordrende terapeutisk arbeid. Utfordringene virker i lys av denne oppgavens tematikk, særlig å knytte seg til en dimensjon bestående av skyldfølelse, ansvar, kontroll og skam. Disse forholdene virker i sammenheng med attribusjonsprosessen til mennesker med emosjonelt ustabil personlighetsforstyrrelse, å inneholde elementer som bidrar til personlige og interpersonlige vansker.

Stolorow et al. (1987) fremmer at den intersubjektive dyaden, bestående av pasient og terapeut, gjennom en empatisk - introspektiv holdning, søker å forstå den mening som ligger i pasientens opplevelsesverden, og måten denne meningen blir uttrykt på. Bevisstgjøring rundt pasientens organiserende prinsipper, står dermed sentralt for terapeuten, der klarhet i pasientens eksistensielle grunnbetingelser blir synlig for pasienten selv. I kraft av den empatisk introspektive undersøkelsesmetode, søker terapeuten å klargjøre pasientens ubevisste måter å organisere opplevelser på. Gjennom denne klargjøringen søker terapeut å fasilitere, at eksistensielle grunnbetingelser fremkommer i refleksiv form for pasienten. Det er i dette samspillet viktig å belyse pasientens og egne ubevisste måter å organisere opplevelse på. Samtidig som innsikt søkes i det felles intersubjektive felt eller system som blir skapt, i det to subjekters grensesnitt møtes (Orange, Atwood, & Stolorow, 1997).

I lys av dette vil det eksempelvis i tilfellet med terapeuten og damen som ikke fikk brukt kredittkortet sitt, være lite formålstjenelig å snakke om et "jeg" uavhengig av et "du", på samme måte som det vil være uhensiktsmessig å snakke om en "virkelighet" uavhengig av et "sinn". Disse må sees i sammenheng, i relasjon til den helhetlige konteksten for å forstå reaksjonen til pasienten. Dette fordi sinnet er et mønster eller relasjonelt samlingspunkt, i den kontekstuelle verdenen (Laszlo, 1975). Det vil si at gjennom å skape et emosjonelt bånd med pasienten som grunnlag for en tillitsfull terapeutisk relasjon, vil terapeuten kunne inntone seg på pasientens opplevelsestilstand, og validere de emosjonelle opplevelsene som i tidligere

sammenhenger ikke har blitt artikulert. Grunnen til at de ikke har blitt artikulert kan basere seg på frykten for brudd i eksempelvis en omsorgsrelasjon. Dette kan potensielt være tilfellet til både Lone og Knut, som aldri fikk pratet om sine emosjonelle opplevelser. På denne måten vil pasient – terapeut dyaden kunne skape en bevissthet rundt ubevisste aspekter, ved pasientens tidlige opplevelser og erfaringer, eksempelvis gjennom ”her og nå” interaksjon. Eksempelet med kredittkort problemet illustrerer dette elementet av ”her og nå” interaksjon, gjennom at terapeuten åpner opp for dialog i det øyeblikket overføringen skjer. Dette vil kunne bidra til å mykne opp de rigide opplevelsesstrukturer, og dermed også opplevelshorisonen. Sett i GPS metaforen som et oppdatert og utvidet sett med destinasjons- og rutemuligheter.

Virksomme faktorer

Hva som er de virksomme faktorene i psykoterapeutisk behandling, er en pågående debatt. Er det kognitiv innsikt eller kvaliteter ved den terapeutiske relasjonen, eller andre forhold? Et skille mellom ulike faktorer fremmer Stolorow, et al. (1987) vil bli kunstig, da de ikke kan sees som uavhengig av hverandre, gitt at pasientens opplevelsesverden har sitt fundament i et intersubjektivt fellesskap. Kognitiv innsikt og kvaliteter ved relasjonen, omhandler begge at uvaliderte emosjonelle opplevelser blir validert, samtidig som de blir språklig artikulert i pasientens bevisste opplevelse. På denne måten vil emosjonelle forhold kunne stabiliseres, slik at attribusjonen av årsaksforhold vil ha et bedre utgangspunkt i intersubjektive samspill. Gitt denne stabiliseringen, vil attribusjonsprosessen i større grad kunne reflektere evne til skiftninger mellom perspektiv, samt gradering av skyld og årsaksforhold. Dette vil gjøre at kontakten med egen subjektivitet gjenoprettes i en intersubjektiv kontekst, som vil øke sjansen for at skyldens prososiale egenskaper igjen vil utspille seg, og overstyre skammens destruktive natur.

I møtet med andre sine meningsposisjoner, vil denne kontekstuelle forståelsesrammen gi personer med emosjonelt ustabil personlighetsforstyrrelse et interpersonlig holdepunkt, fremfor en selvstendig eksistens. Sinnet, i sin søken etter årsakssammenhenger i omgivelsene virker dermed å bli en prosess der noe *skjer*, heller enn at det er noe som *er*. Denne prosessens dynamiske og fleksible natur, bryter med den tidlige attribusjonsforskningens søken etter klare faktorer ved personen eller situasjonen, som forklaring på menneskelig attribusjon. Selv om vi ikke opplever denne organiseringsprosessen i seg selv, og dermed forblir prerefleksive eller ubevisste (Stolorow & Atwood, 1992), vil verden alltid fremstå for enkeltindividet som en speiling av de organiserende strukturene, som benyttes i meningsdannelse rundt egen livsverden.

Gjennom å predefinere og forme et sett med ”objektive briller”, som store deler av attribusjonsforskningen virker å ha gjort, blir verden på en måte presset inn i et sett med forhåndsdefinerte kategorier. Ulike livsverdener vil ikke nødvendigvis passe inn i disse kategoriene, noe som særlig virker å gjelde personer med emosjonelt ustabil personlighetsforstyrrelse og kanskje personlighetsforstyrrelser generelt. Denne pasientgruppens opplevelsesstrukturer eller meningsposisjoner, illustrerer sterkere enn de fleste at verden er forskjellig i forhold til hva som forventes av den. Denne opplevelsen av inkongruens medfører oftere konflikter og ”eksistensielle anomalier” for disse menneskene, sammenliknet med ”normal” populasjonen. Disse konfliktene og anomaliene utfordrer den egosentriske organiseringen av opplevelse, som vi alle har, men som i større grad for denne gruppen fører til opplevelse av interpersonlige problemer og negative emosjonstilstander.

Disse ubehagelige anomaliene, av personer der opplevelses horisonten er innsnevret eller rigid, basert på ubevisste aspekter ved manglende eller fraværende validering, kunne dempes. Disse dempingene av intens negativ affekt kan ta form som enten mentale eller kroppslige i øyeblikksløsninger. Eksempelvis mentalt, som fortrenning eller forenkling av

attribusjonsprosess der viktige aspekter neglisjeres, eller kroppslig som selvskading. Denne typen løsninger kan gjøre at anomalien gir mening innenfor personens eksisterende meningsposisjon om verden. At meningsposisjonen opprettholdes, kan der og da virke hensiktsmessig, men over tid vil en attribusjonsstil kunne utvikles som ikke hjelper personens interagering med verden (Robins & Beer, 2001).

Tatt i betraktning en fragmentert og inkonsistent opplevelsesorganisering, der intense emosjoner raskt kan aktiveres, virker dermed disse i øyeblikksløsningene å være kostbare over tid. Kostbare i lys av intens projeksjon, basert på en splittet opplevelsesorganisering, eller attribusjon av skyld, som ikke fordeles på en håndterbar måte i relasjon til andre.

I en kontekst av borderline patologi, der skamfølelsen hyppig aktiveres, vil disse elementene over tid kunne skape interpersonlige vansker. Disse vanskene kan føre til økt grubling rundt inkongruens, og være med å forsterke negative affekt, som kanskje startet med en forstyrret attribusjon i utgangspunktet. Dette kan i neste fase ende i langvarige affektive problemer. Disse affektive problemene kan forsterkes gjennom interpersonlige forventninger om samspill, der tendensen mot å bekrefte grunnleggende antagelser og egen attribusjonsstil kan skape og forsterke negative emosjoner.

Basert på denne negative sirkelen virker uhensiktsmessige handlingsmønstre å kunne skapes, der frykten for å miste egen meningsposisjon, gjør at en kamp for å opprettholde denne posisjonen initieres. Utgangspunktet for denne kampen virker å basere seg på en attribusjonsprosess kjennetegnet av ”deg eller meg” tilskrivning av skyld og ”alt eller intet” projeksjon av skyld. I denne tilsynelatende fundamentale attribusjonstilen, gjeldende borderline patologi, formes paradokset av skyld som omfavnes men ikke tolereres.

Dette sees i det den andre blir tilskrevet ”all” skyld for en negativ konsekvens eller handling. På denne måten virker aktøren selv å få opprettholdt egen meningsposisjon, som videre virker å kunne bidra til økt opplevelse av kontroll, samt demping av skamfølelse. På

tross av ønske om kontroll og stabile attribusjoner virker denne tilskrivningen likevel å ha kortvarig effekt. Dette kan forklares gjennom den intersubjektive naturen av menneskelig attribusjon, der hvert enkelt menneske opplever verden basert på sin unike livsverden. Samtidig søker mennesket å være en kaussal agent i verden, noe som impliserer virkekraft og dermed også en viss grad av skyldfølelsen, særlig knyttet til positive forhold. Ved å tilskrive skyld på en alt eller intet måte, særlig gjeldende negative forhold vil denne følelsens effekt da kunne utslettes.

Attribueres skylden på en "intet" måte, vil aktøren selv sitte igjen med den ubehagelige følelsen, da den andre eller situasjonen tilskrives null skyld. På denne måten virker aktøren å akseptere den andres meningsposisjon, men gjennom dette stå i fare for å oppleve intens skamfølelse. Denne skamfølelsen virker å kunne dempes gjennom opplevelse av sekundære kontroll forhold, sett på som aksept av den andres opplevelsesverden og handlingsmønstre. Denne kontrollopplevelsen virker på lik linje med "alt" overføringen av skyld også kun ha kortsiktige dempende virkninger på negativ affekt. Dette sees i det personen som fullstendig aksepterer den andres opplevelsesverden, vil miste egen virkekraft i verden. Personen vil gjennom dette kunne miste egen meningposisjon, og dermed oppleve en form for tomhet. Samtidig vil personen gjøre seg totalt avhengig av eksterne forhold, som ut fra en intersubjektiv forståelsesramme naturlig vil variere. Dette vil da naturlig nok medføre attribusjoner som gjenspeiler et slikt miljø, det vil si inkonsekvens og ustabilitet.

Uten hensyn til hvem av de to sidene man tar utgangspunkt i, virker gjentagelse av denne type interaksjon på lang sikt å kunne forsterke utviklingen av skamfølelse, med de negative konsekvenser denne følelsen medfører. På denne måten kan personen oppleve fremmedgjøring og isolasjon fra sin konstituerende kontekst, noe som da kan forstås som et grunnleggende eksistensielt fenomen.

Gitt denne fremmedgjorte tilstanden, vil agering mot relasjonspartnere og terapeut, samtidig danne utgangspunkt for synliggjøring av tidligere usynlige aspekter. Konsepter som ”din skyld”, ”min skyld”, ”ingen sin skyld” eller ”begges skyld”, vil da gjennom terapi kunne utvikle seg til å bli mer fleksible, nyanserte og mindre rigide. Med utgangspunkt i pasientens opplevelsesmåte, vil bevisstgjøring rundt attribusjon, perspektivtaking og kontroll kunne minske konflikt og inkongruens i møtet med andre menneskers meningsposisjon. Med utgangspunkt i prosesser rundt slike forhold vil skyldfølelsen effekt i interpersonlige forhold igjen kunne bidra til vekst, fremfor å visne i skamfølelsens jordsmonn.

Nye spor å følge

Legger man til grunn at personer med emosjonelt ustabil personlighetsforstyrrelse innehar en forstyrret attribusjonsprosess, sett i overdrevet ”alt eller intet” attribusjon, ville flere ulike hypoteser kunne bli undersøkt. Ut fra oppgavens logikk vil personer med emosjonelt ustabil personlighetsforstyrrelse etter initiering av skyld, oppleve intens negativ emosjons aktivering, med påfølgende forstyrret attribusjon og svekket evne til perspektivtaking. Det ville i så måte vært interessant og undersøkt denne gruppens attribusjon av ansvar etter induksjon av skyldfølelse. Gjennom bruk av autobiografisk narrativ metode (bruk av deltagers egne opplevelser), vil en mulig hypotese være at økt skamfølelse medfører mindre gradering av ansvar for aversiv hendelse eller overtredelse.

Et slikt studie vil kunne bidra til informasjon vedrørende om attribusjon av skyld blir tilskrevet aktøren eller relasjonspartner, på en ”alt eller intet” måte under visse omstendigheter. Det ville samtidig vært interessant og undersøkt om gradering av ansvar, eksempelvis 1 % skyld tilskrivelse for aversiv hendelse, vil være nok til å sette i gang en attribusjonsprosess kjennetegnet av ”alt eller intet” tilskrivning av ansvar. En annen variabel som kan undersøkes, er under hvilke omstendigheter skyldfølelsen projiseres, og under hvilke forhold den beholdes. Her vil en hypotese være at større grad av opplevd skam vil kunne

medføre projisering av skyld mot relasjonspartner. Er skamfølelsen mindre intens, vil en kunne forvente at skyld ikke projiseres.

Kunnskap generert fra et slikt forsøk vil kunne bidra til tilrettelegging av hensiktsmessige premisser for utvikling av en mer nyansert attribusjonprosess hos denne gruppen. Gitt borderline gruppens problemer med attribusjon av skyld, vil kunnskap om skyldindusering sin effekt i interpersonlige samspill kunne tilføre kunnskap gjeldende gradering av skyld. Dette vil potensielt kunne være med å forbedre terapiteknikker til utvikling av mer nyansert attribusjon og bedret perspektivtaking, som vil kunne påvirke denne gruppens relasjonsproblematikk på en positiv måte.

Gjennom økt akseptering og gradering av skyld, vil denne følelsens positive egenskaper kunne bidra til at attribusjonen av skyld omfavnes og tolereres på en hensiktsmessig måte. Paradokset tilknyttet skyld i lys av personer med emosjonelt ustabil personlighetsforstyrrelse, vil dermed bedre forstås og i større grad kunne bidra til en opplevelsesverden av harmoni og mening for denne gruppen.

Paradokset belyst - sammenfatning

Oppgaven har redegjort for bidragene til attribusjonsteori og forskning, samt denne forskningens begrensninger. Gjennom dette har oppgaven belyst hvordan denne tilnærmingen i mindre grad har klart å oppnå tilstrekkelig forklaringsverdi, tilknyttet de tilfeller hvor menneskelig attribusjon fremstår som inkonsekvent og ugradert.

Attribusjon er forstått som en prosess bestående av mange nyanser, der øyeblikkets intuitive, affektive og subjektive opplevelse står sentralt. Med utgangspunkt i mennesker med emosjonelt ustabil personlighetsforstyrrelse, har oppgaven belyst hvordan deres attribusjonprosess kan bli påvirket av inkonsistente og lite validerende miljø. I denne konteksten har ”mening” for denne gruppen vist seg å kunne ha et tvetydig, tomt og fragmentert preg.

I interpersonlige samspill, som naturlig innehar variasjon og foranderlighet, virker en slik uklar opplevelsesstruktur å bidra til at opplevelser lettere attribueres på en måte som kan bli vanskelig for personen selv og omgivelsene å håndtere, sett i lys av en uhensiktsmessig ”alt eller intet” tilskrivning av skyld. Uhensiktsmessig i kraft av å attribuere uforholdsmessig mye personlig ansvar på enten den andre eller seg selv. Denne ugraderte formen for skyld har oppgaven argumentert for at kan influeres av skam, som virker å kunne bidra til utsletting av skyldens i utgangspunktet prososiale egenskaper.

En uklar opplevelsesstruktur virker å kunne medføre hyppigere meningsbrudd i relasjon til andre, og dermed opplevelse av skyld. Denne opplevelsen av skyld virker denne gruppen på den ene siden å omfavne, mens de på den andre siden ikke virker å tolerere den. Dette paradokset har blitt belyst gjennom denne gruppens søken etter mening og kontroll tilknyttet egen opplevelsesstruktur.

Gjennom terpi vil prosessen av å øke refleksive kapasit og funksjon, kunne påvirke i retning av at denne gruppens attribusjon av skyld ikke i like stor grad inntar en overdrevet og forstyrret karakter. På denne måten vil potensielt de intense og ugraderte overføringene av skyld i mindre grad forekomme, der heller prososiale og nærhetsbringende reaksjoner i mellommenneskelige samspill oppstår.

Det er i oppgaven samtidig blitt foreslått mulige innfallsvinkler til fremtidige forskningsprosjekter, der skyldindusering potensielt kan påvirke til en lite nyansert attribusjonprosess, sett i relasjon til en ”alt eller intet” attribusjon av skyld.

Referanser

- Abela, J. R. Z., Payne, A. V. L., & Moussaly, N. (2003). Cognitive vulnerability to depression in individuals with Borderline Personality Disorder. *Journal of Personality Disorders, 17*(4), 319-329.
- Alloy, L., & Abramson, L. (1979). Judgement of contingency in depressed and non-depressed students: sadder but wiser? *Journal of experimental Social Psychology: General*(108), 441-485.
- Alonso, A., & Rutan, J. S. (1988). Shame and Guilt in Psychotherapy Supervision. *Psychotherapy, 25*(4), 576-581.
- Atwood, G. E., & Stolorow, R. D. (1984). *Structures of subjectivity : explorations in psychoanalytic phenomenology*. Hillsdale, N.J.: Analytic Press ; Distributed by L. Erlbaum Associates.
- Ausubel, D. P. (1955). Relationships between Shame and Guilt in the Socializing Process. *Psychological Review, 62*(5), 378-390.
- Bandura, A. (1989). Human Agency in Social Cognitive Theory. *American Psychologist, 44*(9), 1175-1184.
- Baron, R., & Rodin, J. (1978). Perceived control and crowding stress. In A. Baum, J. E. Singer & S. Valins (Eds.), *Advances in environmental psychology* (pp. s. 145-190). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

- Baumeister, R. F., & Leary, M. R. (1995). The Need to Belong - Desire for Interpersonal Attachments as a Fundamental Human-Motivation. *Psychological Bulletin*, *117*(3), 497-529.
- Baumeister, R. F., Stillwell, A., & Wotman, S. R. (1990). Victim and Perpetrator Accounts of Interpersonal Conflict - Autobiographical Narratives About Anger. *Journal of Personality and Social Psychology*, *59*(5), 994-1005.
- Baumeister, R. F., Stillwell, A. M., & Heatherton, T. F. (1994). Guilt - an Interpersonal Approach. *Psychological Bulletin*, *115*(2), 243-267.
- Baumeister, R. F., Stillwell, A. M., & Heatherton, T. F. (1995). Personal Narratives About Guilt - Role in Action Control and Interpersonal Relationships. *Basic and Applied Social Psychology*, *17*(1-2), 173-198.
- Beevers, C. G., Wenzlaff, R. M., Hayes, A. M., & Scott, W. D. (1999). Depression and the ironic effects of thought suppression: Therapeutic strategies for improving mental control. *Clinical Psychology-Science and Practice*, *6*(2), 133-148.
- Bion, W. R. (1987). *Second thoughts : selected papers on psycho-analysis*. London: Maresfield Library.
- Brodsky, B. S., & Stanley, B. (2001). Developmental effects on suicidal behavior: the role of abuse in childhood. *Clinical Neuroscience Research*, *1*(5), 331-336. doi: Pii S1566-2772(01)00034-2
- Buckley, K. E., Winkel, R. E., & Leary, M. R. (2004). Reactions to acceptance and rejection: Effects of level and sequence of relational evaluation. *Journal of Experimental Social Psychology*, *40*(1), 14-28.
- Burger, J. M. (1981). Motivational Biases in the Attribution of Responsibility for an Accident - a Meta-Analysis of the Defensive-Attribution Hypothesis. *Psychological Bulletin*, *90*(3), 496-512.

Bush, M. (1989). The Role of Unconscious Guilt in Psychopathology and Psychotherapy.

Bulletin of the Menninger Clinic, 53(2), 97-107.

Cacioppo, J. T., & Hawkey, L. C. (2009). Perceived social isolation and cognition. *Trends in*

Cognitive Sciences, 13(10), 447-454.

Cascardi, M., & O'Leary, K. D. (1992). Depressive Symptomatology, Self-Esteem, and Self-

Blame in Battered Women. *Journal of Family Violence*, 7(4), 249-259.

Chanowitz, B., & Langer, E. (1980). Knowing more (or less) than you can show:

Understanding control through the mindlessness-mindfulness distinction. In J. Graber & M. Seligman (Eds.), *Human helplessness* (pp. s. 97-129). New York: Academic Press.

Cooley, C. H. (1902). *Human nature and the social order*. New York,: C. Scribner's Sons.

Cooper, J., & Fazio, R. H. (1984). A new look at attribution theory. In L. Berkowitz (Ed.),

Advances in experimental social psychology (Vol. 17, pp. s. 229-266). New York: Academic.

Covert, M. V., Tangney, J. P., Maddux, J. E., & Heleno, N. M. (2003). Shame-proneness, guilt-proneness, and interpersonal problem solving: A social cognitive analysis.

Journal of Social and Clinical Psychology, 22(1), 1-12.

Crowell, S. E., Beauchaine, T. P., & Linehan, M. M. (2009). A Biosocial Developmental

Model of Borderline Personality: Elaborating and Extending Linehan's Theory.

Psychological Bulletin, 135(3), 495-510.

Cushman, P. (1990). Why the Self Is Empty - toward a Historically Situated Psychology.

American Psychologist, 45(5), 599-611.

Darley, J. M., & Shultz, T. R. (1990). Moral Rules - Their Content and Acquisition. *Annual*

Review of Psychology, 41, 525-556.

- Deutsch, H. (2007). Some forms of emotional disturbance and their relationship to schizophrenia. *Psychoanalytic Quarterly*, 76(2), 325-344.
- Dubo, E. D., Zanarini, M. C., Lewis, R. E., & Williams, A. A. (1997). Childhood antecedents of self-destructiveness in borderline personality disorder. *Canadian Journal of Psychiatry-Revue Canadienne De Psychiatrie*, 42(1), 63-69.
- Dulit, R. A., Fyer, M. R., Leon, A. C., Brodsky, B. S., & Frances, A. J. (1994). Clinical Correlates of Self-Mutilation in Borderline Personality-Disorder. *American Journal of Psychiatry*, 151(9), 1305-1311.
- Eisenberg, N. (1986). *Altruistic emotion, cognition, and behavior*. Hillsdale, N.J.: Lawrence Erlbaum Associates.
- Eisenberg, N., & Fabes, R. A. (1992). Emotion, regulation, and the development of social competence. In M. S. Clark (Ed.), *Review of Personality and Social Psychology: Emotion and Social Behavior* (Vol. 14, pp. 119-150). Newbury Park, CA: Sage.
- Eisenberger, N. I., & Lieberman, M. D. (2004). Why rejection hurts: a common neural alarm system for physical and social pain. *Trends in Cognitive Sciences*, 8(7), 294-300.
- Epley, N., & Dunning, D. (2000). Feeling "holier than thou": Are self-serving assessments produced by errors in self- or social prediction? *Journal of Personality and Social Psychology*, 79(6), 861-875.
- Ferguson, T. J., Stegge, H., & Damhuis, I. (1991). Childrens Understanding of Guilt and Shame. *Child Development*, 62(4), 827-839.
- Festinger, L. (1957). *A theory of cognitive dissonance*. Evanston, Ill.,: Row.
- Fiske, S. T., & Taylor, S. E. (1991). *Social cognition* (2nd ed ed.). New York: McGraw-Hill.
- Fleming, J. H., & Darley, J. M. (1989). Perceiving Choice and Constraint - the Effects of Contextual and Behavioral Cues on Attitude Attribution. *Journal of Personality and Social Psychology*, 56(1), 27-40.

- Frankl, V. E. (1962). *Man's search for meaning: an introduction to logotherapy*. Boston: Beacon Press.
- Freud, A. (1967). *The ego and the mechanisms of defense* (Rev. ed.). New York,: International Universities Press.
- Gabbard, G. O., & Horowitz, M. J. (2009). Insight, Transference Interpretation, and Therapeutic Change in the Dynamic Psychotherapy of Borderline Personality Disorder. *American Journal of Psychiatry*, *166*(5), 517-521.
- Gerber, J., & Wheeler, L. (2009). On Being Rejected A Meta-Analysis of Experimental Research on Rejection. *Perspectives on Psychological Science*, *4*(5), 468-488.
- Gergely, G. (2003). The development of teleological versus mentalizing observational learning strategies in infancy. *Bulletin of the Menninger Clinic*, *67*(2), 113-131.
- Gergen, K. J. (1988). Varieties of Realism - a Rationale for the Natural-Sciences - Harre,R. *Contemporary Psychology*, *33*(12), 1044-1046.
- Gilbert, D. T., & Malone, P. S. (1995). The Correspondence Bias. *Psychological Bulletin*, *117*(1), 21-38.
- Gilovich, T., Medvec, V. H., & Savitsky, K. (2000). The spotlight effect in social judgment: An egocentric bias in estimates of the salience of one's own actions and appearance. *Journal of Personality and Social Psychology*, *78*(2), 211-222.
- Grinker, R. R., Werble, B., Drye, R.C. (1968). *The borderline syndrome / a behavioral study of ego-functions*. New York: Basic.
- Groves, J. E. (1978). Taking care of the hateful patient. *N Engl J Med*, *298*(16), 883-887.
- Groves, J. E. (1981). Current Concepts in Psychiatry - Borderline Personality-Disorder. *New England Journal of Medicine*, *305*(5), 259-262.
- Gunderson, J. G. (1983). Citation Classic - Defining Borderline Patients - an Overview. *Current Contents/Clinical Practice*(19), 20-20.

- Gunderson, J. G., Kerr, J., & Englund, D. W. (1980). Families of Borderlines - Comparative-Study. *Archives of General Psychiatry*, 37(1), 27-33.
- Gunderson, J. G., & Kolb, J. E. (1978). Discriminating Features of Borderline Patients. *American Journal of Psychiatry*, 135(7), 792-796.
- Gunderson, J. G., & Singer, M. T. (1975). Defining Borderline Patients - Overview. *American Journal of Psychiatry*, 132(1), 1-10.
- Hahn, W. K. (2000). Shame: Countertransference identifications in individual psychotherapy. *Psychotherapy*, 37(1), 10-21.
- Haidt, J. (2001). The emotional dog and its rational tail: A social intuitionist approach to moral judgment. *Psychological Review*, 108(4), 814-834.
- Haidt, J. (2007). The new synthesis in moral psychology. *Science*, 316(5827), 998-1002.
- Hauser, M. D. (2006). *Moral minds : how nature designed our universal sense of right and wrong* (1st ed.). New York: Ecco.
- Heidegger, M. (1962). *Being and time*. London,: SCM Press.
- Heider, F. (1958). *The psychology of interpersonal relations*. Hillsdale, N.J.: Erlbaum.
- Horney, K. (1937). *The neurotic personality of our time*. New York,: W. W. Norton & company.
- Hundeide, K. (2003). *Barns livsverden: sosiokulturelle rammer for barns utvikling*. Oslo: cappelen akademiske forlag.
- James, W. (1890). *The principles of psychology*. New York,: H. Holt and company.
- Jones, E. E. (1990). *Interpersonal perception*. New York: W.H. Freeman.
- Jones, E. E., & Davis, K. E. (1965). From Acts to Dispositions - the Attribution Process in Person Perception. *Advances in Experimental Social Psychology*, 2(4), 219-266.

- Jones, E. E., & Nisbett, R. E. (1972). The actor and observer: Divergent perceptions of the cause of behavior. In E. E. Jones (Ed.), *Attribution: Perceiving the causes of behavior*. Morristown, N.J.: General Learning Press.
- Jones, W. H., Hobbs, S. A., & Hockenbury, D. (1982). Loneliness and Social Skill Deficits. *Journal of Personality and Social Psychology*, 42(4), 682-689.
- Jong, E. (1977). *How to save your own life : a novel* (1st ed.). New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Karniol, R. (1982). Behavioral and Cognitive Correlates of Various Immanent Justice Responses in Children - Deterrent Versus Punitive Moral Systems. *Journal of Personality and Social Psychology*, 43(4), 811-820.
- Katchadourian, H. A. (2010). *Guilt : the bite of conscience*. Stanford, Calif.: Stanford General Books.
- Kelley, H. H. (1971). Attribution in social interaction. In E. E. Jones, D. E. Kanouse, H. H. Kelley, R. E. Nisbett, S. Valins & B. Weiner (Eds.), *Attribution: Perceiving the causes of behaviour* (pp. 1-26). New York: General learning press.
- Kelley, H. H. (1972). *Causal schemata and the attribution process*. Morristown, N.J.,: General Learning Press.
- Kelley, H. H. (1973). Processes of Causal Attribution. *American Psychologist*, 28(2), 107-128.
- Kernberg, O. F. (1972). Early Ego Integration and Object Relations. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 193(Naug), 233-&.
- Kernberg, O. F. (1975). *Borderline conditions and pathological narcissism*. New York: J. Aronson.
- Knight, R. P. (1953). Borderline states. *Bull Menninger Clin.*, 17, 1-12.

- Kochanska, G. (1993). Toward a Synthesis of Parental Socialization and Child Temperament in Early Development of Conscience. *Child Development*, 64(2), 325-347.
- Kohut, H. (1977). *The restoration of the self*. New York: International Universities Press.
- Koster, E. H. W., Rassin, E., Crombez, G., & Naring, G. W. B. (2003). The paradoxical effects of suppressing anxious thoughts during imminent threat. *Behaviour Research and Therapy*, 41(9), 1113-1120.
- Kruglanski, A. W. (1975). Endogenous Exogenous Partition in Attribution Theory. *Psychological Review*, 82(6), 387-406.
- Kubany, E. S., Hill, E. E., & Owens, J. A. (2003). Cognitive trauma therapy for battered women with PTSD: Preliminary findings. *Journal of Traumatic Stress*, 16(1), 81-91.
- Kuhn, D. (1991). *The skills of argument*. Cambridge ; New York: Cambridge University Press.
- Kåver, A., Nilsson, Å., Laberg, S. (2005). *Dialektisk atferdsterapi ved emosjonell ustabil personlighetsforstyrrelse*. Oslo: Gyldendal akademiske.
- Langdrige, D., & Butt, T. (2004). The fundamental attribution error: A phenomenological critique. *British Journal of Social Psychology*, 43, 357-369.
- Langer, E. J. (1975). Illusion of Control. *Journal of Personality and Social Psychology*, 32(2), 311-328.
- Langer, E. J., & Piper, A. I. (1987). The Prevention of Mindlessness. *Journal of Personality and Social Psychology*, 53(2), 280-287.
- Lasch, C. (1978). *The culture of narcissism : American life in an age of diminishing expectations* (1st ed.). New York: Norton.
- Laszlo, E. (1975). *The systems view of the world : the natural philosophy of the new developments in the sciences*. Oxford: Blackwell.

- Leary, M. R. (2001). Toward a conceptualization of interpersonal rejection. In M. R. Leary (Ed.), *Interpersonal rejection* (pp. s. 3-20). New York: Oxford University Press.
- Leary, M. R., Koch, E. J., & Hechenbleikner, N. S. (2001). Emotional responses to interpersonal rejection. In M. R. Leary (Ed.), *Interpersonal rejection* (pp. s. 145-166). New York: Oxford University Press.
- Leary, M. R., & Tangney, J. P. (2003). Self - relevant emotions. In M. R. Leary & J. P. Tangney (Eds.), *Handbook of Self and Identity* (pp. 384-400). New York: The Guilford Press.
- LeDoux, J. (2007). The amygdala. *Current Biology*, 17(20), R868-R874.
- Lemerise, E. A., & Arsenio, W. F. (2000). An integrated model of emotion processes and cognition in social information processing. *Child Development*, 71(1), 107-118.
- Levin, D. M. (1987). Pathologies of the modern self : postmodern studies on narcissism, schizophrenia, and depression. In D. M. Levin (Ed.), *Psychoanalytic crosscurrents* (pp. 548 s.). New York: New York University Press.
- Lewis, H. B. (1971). *Shame and guilt in neurosis*. New York,: International Universities Press.
- Lickel, B., Schmader, T., Curtis, M., Scarnier, M., & Ames, D. R. (2005). Vicarious shame and guilt. *Group Processes & Intergroup Relations*, 8(2), 145-157.
- Lieberman, M. D., & Eisenberger, N. I. (2009). NEUROSCIENCE Pains and Pleasures of Social Life. *Science*, 323(5916), 890-891.
- Linehan, M. (1993). *Cognitive-behavioral treatment of borderline personality disorder*. New York: Guilford Press.
- Luo, Q. A., Nakic, M., Wheatley, T., Richell, R., Martin, A., & Blair, R. J. R. (2006). The neural basis of implicit moral attitude - An IAT study using event-related fMRI. *Neuroimage*, 30(4), 1449-1457.

- Mahler, M. S. (1968). *On human symbiosis and the vicissitudes of individuation*. New York,: International Universities Press.
- Malle, F. M. (1999). How People Explain Behavior: A New Theoretical Framework. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 3(1), 23-48.
- Masterson, J. F. (1978). Borderline Adult - Therapeutic Alliance and Transference. *American Journal of Psychiatry*, 135(4), 437-441.
- McClure, J. (1998). Discounting causes of behavior: Are two reasons better than one? *Journal of Personality and Social Psychology*, 74(1), 7-20.
- Mead, G. H., & Morris, C. W. (1934). *Mind, self & society from the standpoint of a social behaviorist*. Chicago, Ill.,: The University of Chicago press.
- Merleau-Ponty, M. (1962). *Phenomenology of perception/translated from the French by Colin Smith*. London: Routledge.
- Meyer, B., Ajchenbrenner, M., & Bowles, D. P. (2005). Sensory sensitivity, attachment experiences, and rejection responses among adults with borderline and avoidant features. *Journal of Personality Disorders*, 19(6), 641-658.
- Miller, A. G. (1976). Constraint and Target Effects in Attribution of Attitudes. *Journal of Experimental Social Psychology*, 12(4), 325-339.
- Mitchell, S. A. (1988). *Relational concepts in psychoanalysis : an integration*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Nadelson, T. (1977). Borderline Rage and Therapists Response. *American Journal of Psychiatry*, 134(7), 748-751.
- Nisbett, R. E., Legant, P., & Marecek, J. (1973). Behavior as Seen by Actor and as Seen by Observer. *Journal of Personality and Social Psychology*, 27(2), 154-164.
- Nolen-Hoeksema, S. (2000). The role of rumination in depressive disorders and mixed anxiety/depressive symptoms. *Journal of Abnormal Psychology*, 109(3), 504-511.

- Ogden, T. H. (1979). Projective Identification. *International Journal of Psycho-Analysis*, 60, 357-373.
- Oldham, J. M. (2009). Borderline Personality Disorder Comes of Age. *American Journal of Psychiatry*, 166(5), 509-511. doi: DOI 10.1176/appi.ajp.2009.09020262
- Orange, D. M., Atwood, G. E., & Stolorow, R. D. (1997). *Working intersubjectively : contextualism in psychoanalytic practice*. Hillsdale, NJ: Analytic Press.
- Paris, J. (2005). Diagnosing borderline personality disorder in adolescence. *Developmental and Clinical Studies*, 29, 237-247.
- Perry, J. C., & Klerman, G. L. (1980). Clinical-Features of the Borderline Personality-Disorder. *American Journal of Psychiatry*, 137(2), 165-173.
- Piaget, J., & Inhelder, B. (1969). *The psychology of the child*. New York,: Basic Books.
- Price, D. D. (2000). Neuroscience - Psychological and neural mechanisms of the affective dimension of pain. *Science*, 288(5472), 1769-1772.
- Putnam, K. M., & Silk, K. R. (2005). Emotion dysregulation and the development of borderline personality disorder. *Development and Psychopathology*, 17(4), 899-925.
- Quattrone, G. A. (1982). Overattribution and Unit Formation - When Behavior Engulfs the Person. *Journal of Personality and Social Psychology*, 42(4), 593-607.
- Robins, R. W., & Beer, J. S. (2001). Positive illusions about the self: Short-term benefits and long-term costs. *Journal of Personality and Social Psychology*, 80(2), 340-352.
- Ross, L., Greene, D., & House, P. (1977). False Consensus Effect - Egocentric Bias in Social-Perception and Attribution Processes. *Journal of Experimental Social Psychology*, 13(3), 279-301.
- Roth, K., & Friedman, F. B. (2003). *Surviving a borderline parent : how to heal your childhood wounds & build trust, boundaries, and self-esteem*. Oakland, CA: New Harbinger Publications.

Rusch, N., Corrigan, P. W., Bohus, M., Jacob, G. A., Brueek, R., & Lieb, K. (2007).

Measuring shame and guilt by self-report questionnaires: A validation study.

Psychiatry Research, 150(3), 313-325.

Russell, J. J., Moskowitz, D. S., Zuroff, D. C., Sookman, D., & Paris, J. (2007). Stability and variability of affective experience and interpersonal behavior in borderline personality disorder. *Journal of Abnormal Psychology*, 116(3), 578-588.

Sabini, J., Siepmann, M., & Stein, J. (2001). The really fundamental attribution error in social psychological research. *Psychological Inquiry*, 12(1), 1-15.

Sartre, J.-P. (1969). *Being and nothingness : an essay on phenomenological ontology* (H. E. Barnes, Trans.). London: Methuen.

Schmader, T., & Lickel, B. (2006). The approach and avoidance function of guilt and shame emotions: Comparing reactions to self-caused and other-caused wrongdoing. *Motivation and Emotion*, 30(1), 43-56.

Selby, E. A., Anestis, M. D., Bender, T. W., & Joiner, T. E. (2009). An Exploration of the Emotional Cascade Model in Borderline Personality Disorder. *Journal of Abnormal Psychology*, 118(2), 375-387.

Seligman, M. E. P. (1975). *Helplessness : on depression, development, and death*. San Francisco, CA: W. H. Freeman.

Semin, G. R. (1980). A Gloss on Attribution Theory. *British Journal of Social and Clinical Psychology*, 19(Nov), 291-300.

Shantz, H. A. (1983). Social cognition. In P. H. Mussen (Ed.), *Handbook of child psychology: Cognitive development* (Vol. 3, pp. 495 - 555). New York: Wiley.

Shapiro, E. R. (1978). Psychodynamics and Developmental-Psychology of Borderline Patient - Review of Literature. *American Journal of Psychiatry*, 135(11), 1305-1315.

- Shaver, K. G. (1970). Defensive Attribution - Effects of Severity and Relevance on Responsibility Assigned for an Accident. *Journal of Personality and Social Psychology, 14*(2), 101-113.
- Shaver, K. G. (1985). *The attribution of blame : causality, responsibility, and blameworthiness*. New York: Springer.
- Sheehy, M., Goldsmith, L., & Charles, E. (1980). A Comparative-Study of Borderline Patients in a Psychiatric Outpatient-Clinic. *American Journal of Psychiatry, 137*(11), 1374-1379.
- Smith, J. M., Grandin, L. D., Alloy, L. B., & Abramson, L. Y. (2006). Cognitive vulnerability to depression and axis II personality dysfunction. *Cognitive Therapy and Research, 30*(5), 609-621.
- Staub, E., Tursky, B., & Schwartz, G. E. (1971). Self-Control and Predictability - Their Effects on Reactions to Aversive Stimulation. *Journal of Personality and Social Psychology, 18*(2), 157-&.
- Stern, D. N. (1985). *The interpersonal world of the infant : a view from psychoanalysis and developmental psychology*. New York: Basic Books.
- Stern, D. N. (2004). *The present moment in psychotherapy and everyday life*. New York: W.W. Norton.
- Stigen, A. (1991). *Tenkningens historie* (Vol. 1). Oslo: Gyldendal.
- Stolorow, R. D. (2007). *Trauma and human existence : autobiographical, psychoanalytic, and philosophical reflections*. New York: Analytic Press.
- Stolorow, R. D., & Atwood, G. E. (1992). *Contexts of being : the intersubjective foundations of psychological life*. Hillsdale, NJ: Analytic Press.
- Stolorow, R. D., Brandchaft, B., & Atwood, G. E. (1987). *Psychoanalytic treatment : an intersubjective approach*. Hillsdale, NJ: Analytic Press.

- Tangney, J. P. (1990). Assessing Individual-Differences in Proneness to Shame and Guilt - Development of the Self-Conscious Affect and Attribution Inventory. *Journal of Personality and Social Psychology*, 59(1), 102-111.
- Tangney, J. P. (1991). Moral Affect - the Good, the Bad, and the Ugly. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61(4), 598-607.
- Tangney, J. P. (1996). Conceptual and methodological issues in the assessment of shame and guilt. *Behaviour Research and Therapy*, 34(9), 741-754.
- Tangney, J. P., & Dearing, R. L. (2002). *Shame and guilt*. New York: Guilford Press.
- Tangney, J. P., & Dearing, R. L. (2002e). What is the difference between shame and guilt? In J. P. Tangney & R. Dearing (Eds.), *Emotions and social behavior* (pp. 10-25). New York: Guilford Press.
- Tangney, J. P., & Fischer, K. W. (1995). *Self-conscious emotions : the psychology of shame, guilt, embarrassment, and pride*. New York: Guilford Press.
- Tangney, J. P., Stuewig, J., & Mashek, D. J. (2007). Moral emotions and moral behavior. *Annual Review of Psychology*, 58, 345-372.
- Tangney, J. P., Wagner, P., & Gramzow, R. (1992). Proneness to Shame, Proneness to Guilt, and Psychopathology. *Journal of Abnormal Psychology*, 101(3), 469-478.
- Teigen, K. H. (2004). *En psykologihistorie*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Tomkins, S. S. (2008). *Affect imagery consciousness : the complete edition*. New York: Springer Pub.
- Trivers, R. L. (1971). Evolution of Reciprocal Altruism. *Quarterly Review of Biology*, 46(1), 35-&.
- Van Boven, L., Kamada, A., & Gilovich, T. (1999). The perceiver as perceived: Everyday intuitions about the correspondence bias. *Journal of Personality and Social Psychology*, 77(6), 1188-1199.

- Vangelisti, A. L., Daly, J. A., & Rudnick, J. R. (1991). Making People Feel Guilty in Conversations - Techniques and Correlates. *Human Communication Research*, 18(1), 3-39.
- Veith, I. (1965). *Hysteria: the history of a disease*. Chicago,: University of Chicago Press.
- Vonk, R. (1999). Effects of outcome dependency on correspondence bias. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 25(3), 382-389.
- Walster, E. (1966). Assignment of Responsibility for an Accident. *Journal of Personality and Social Psychology*, 3(1), 73-&.
- Wegner, D. M. (1994). Ironic Processes of Mental Control. *Psychological Review*, 101(1), 34-52.
- Wegner, D. M. (2009). How to Think, Say, or Do Precisely the Worst Thing for Any Occasion. *Science*, 325(5936), 48-50.
- Wegner, D. M., Broome, A., & Blumberg, S. J. (1997). Ironic effects of trying to relax under stress. *Behaviour Research and Therapy*, 35(1), 11-21.
- Wegner, D. M., Erber, R., & Zanakos, S. (1993). Ironic Processes in the Mental Control of Mood and Mood-Related Thought. *Journal of Personality and Social Psychology*, 65(6), 1093-1104.
- Wegner, D. M., & Gold, D. B. (1995). Fanning Old Flames - Emotional and Cognitive Effects of Suppressing Thoughts of a Past Relationship. *Journal of Personality and Social Psychology*, 68(5), 782-792.
- Weiner, B. (1986). *An Attributional Theory of Motivation and Emotion*. New York: Springer Verlag.
- Weiner, B. (2000). Intrapersonal and interpersonal theories of motivation from an attributional perspective. *Educational Psychology Review*, 12(1), 1-14.

- Weinstein, N. D. (1980). Unrealistic Optimism About Future Life Events. *Journal of Personality and Social Psychology*, 39(5), 806-820.
- Weisz, J. R., Rothbaum, F. M., & Blackburn, T. C. (1984). Standing out and Standing in - the Psychology of Control in America and Japan. *American Psychologist*, 39(9), 955-969.
- White, C. N., Gunderson, J. G., Zanarini, M. C., & Hudson, J. I. (2003). Family studies of borderline personality disorder: A review. *Harvard Review of Psychiatry*, 11(1), 8-19.
- White, R. W. (1959). Motivation Reconsidered - the Concept of Competence. *Psychological Review*, 66(5), 297-333.
- Wicker, F. W., Payne, G. C., & Morgan, R. D. (1983). Participant Descriptions of Guilt and Shame. *Motivation and Emotion*, 7(1), 25-39.
- Wicklund, R. A. (2010).
- Winnicott, D. W. (1960). The Theory of the Parent-Infant Relationship. *International Journal of Psycho-Analysis*, 41(6), 585-595.
- Woolfolk, R. L., Doris, J. M., & Darley, J. M. (2006). Identification, situational constraint, and social cognition: Studies in the attribution of moral responsibility. *Cognition*, 100(2), 283-301.
- Zajonc, R. B. (1980). Feeling and Thinking - Preferences Need No Inferences. *American Psychologist*, 35(2), 151-175.
- Zanarini, M. C., & Frankenburg, F. R. (1997). Pathways to the development of borderline personality disorder. *Journal of Personality Disorders*, 11(1), 93-104.
- Zanarini, M. C., Williams, A. A., Lewis, R. E., Reich, R. B., Vera, S. C., Marino, M. F., et al. (1997). Reported pathological childhood experiences associated with the development of borderline personality disorder. *American Journal of Psychiatry*, 154(8), 1101-1106.

Zelkowitz, P., Paris, J., Guzder, J., & Feldman, R. (2001). Diatheses and stressors in borderline pathology of childhood: The role of neuropsychological risk and trauma.

Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, 40(1), 100-105.

Zelkowitz, P., Paris, J., Guzder, J., Feldman, R., Roy, C., & Rosval, L. (2007). A five-year follow-up of patients with borderline pathology of childhood. *Journal of Personality Disorders*, 21(6), 664-674.

Robert A. Wicklund
Veileder